

РУСИН

Честны гості Літературного вечора і передавання
Премії А. Духновича за русиньску літературу:
(зліва) П. Р. Магочій, Е. Харитунова і Л. Надь.

Фотка А. З.

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXII, č. 2 / 2012

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА:
Листо од Юрка Харитуна,...
6. – 7. стор.

Бк. Зденка ЦІТЯКОВА: Три інтересны
тыждні літнёй школы русиньского языка
і культуры.
3. – 5. стор.

Йозеф ПОПОВІЧ: Советьско-українська
анексія Карпато-Рутенії і єй корінных
жытелів.
14. – 16. стор.

• 3. річник Міджінародной літнёй школы русиньского языка і культуры Studium Carpatho-Ruthenorum 2012 славностно отворив першы праректор Пряшівскай універзіты проф. ПгДр. П. Коня, ПгД.
Фотка: З. Цітрякова

• Погляд на частъ участніків святочнаго отворіня Studium Carpatho-Ruthenorum 2012 11. юна 2012 на Пряшівскай універзітї в Пряшові. Фотка: З. Цітрякова

ОДКРЫТА Др. Грігорія Жатковіча, бывшего губернатора ПР, о Підкарпатській Руси (5.)

(З цілём захованя автентичности публікуєме в оригіланім тогочаснім карпаторуськім языку, зміну сьме зробили лем в графічній сістемі – латиніку сьме перетрансформовали до азбуки.)

С думкою одушевлення, якім амеріканскі Русіны подпоровали унію, я был не лем незадоволеный, но дійстно розгорчен, як был я увідомлен, **что із согласій (договоров) і обіцаній ніч не было сділано чеськословенскім правительством.** Выіменованіє членов Діректорії не сталося, в ділі граніц ніч не было зроблено. Даліє был я інформован, что правітельство заслало нікого Др. Брейху за начальника гражданского правления, главною цілю которого здалося быті розділеніє Русінов в як найбільше фракцій. Он дал выценсировати із домашних газет факт моего выіменованія Пресідентом Діректорії, хотя он сам лічно лішіл был свою картку у мене дня 29-го юлія, по конференції, і такожде заказал газетам публіковати „Прокламацію дня 12-го аугуста 1919“ і дал то выценсировати в своєй цілості.

Я в пісмі і лічно прі конференції с Пресідентом Масариком дня 13-го октября 1919 остро протестовал, но пресідент сказал, же он чекал на мое возвращеніє і что тепер діла быстро будут ідті – як он сказал – „все будет в порядку“. Конферовал я 16-го октября с пресідентом Масариком і міністром Швеглою, резултатом которой конференції было то, что сей-час по прібытіі із Ужгорода Др. Брейхы, который ожідається каждой мінутой, міністер Швегла, др. Брейха і я сойдемеса і ведно выпрацуєме подробности так званых „Генеральных Статутів для орґанізації і адміністрації Подкарпатской Руси.“ Міністер Швегла пріобіцал мені, что заклічет мене, як скоро появїтсѧ Др. Брейха у него.

Но я не достал до 21-го октября прїзванія, хотя Др. Брейха был в Прагі найменше за четырі дні перед тым. О пятой годїні по полудні вышепомянутого дня міністер Швегла, в прїтомності Др. Брейхы, отдал мені не план, который мы малі обсуждати, но „Генеральны Статуты для орґанізації і адміністрації **Прікарпатской Руси**, К. ч. 21, 333 – 19 м. р.“ Міністерской Рады. Ровночасно был я інформован, что др. Брейха воз-врасчається до Ужгорода того вечера і прото нїт пустого часа. По совер-шенном пресмотренїі сего „К. ч. 21, 333 – 19 м. р.“ **я рішительно отказал своего согласія про прїчину, что было то неполітічным, неполным, несправедливым і несогласным с порозумленным договором.** Міністер Швегла і я пробовалі прїйті к даякому компромїссу, но колі о 8-ой годїні Др. Брейха выявіл, что по его мнїнію компромїсс даремным ся відіт і что он прїнужден лішіті конференцію, чтобы не запоздніл желїзничного по-їзда, (!) конференція прїшла к концу. О нїсколько мінут Др. Брейха лішіл комнату, і мы тогда согласїліся с міністром Швеглою, что я вложу мої возра-женія в пісмо і тоже конферовати буду в сем ділі с міністром заграничных діл Бенешом, который был вполні знакомый інтенціям Міровой Конференції, дотычно сего.

По сготовенїі обіцанных подробных возраженій конферовал я с Др. Бенешом, такожде міністром Швеглою, подал обоім одін екземпляр сіх і так само заслал одін екземпляр пресіденту.

Пресідент Масарик прїзвал мене на конференцію дня 30-го октября, на котору як я дознался по моем прїбытію, і заграничный міністер был прїзван.

Обсяг

• **Одкрытя Др. Грігорія Жатковіча, бывшего губернатора ПР, о Підкарпатській Руси (5.)**

1. – 3. стор.

• **Бк. Зденка ЦІТРЯКОВА: Три интересны тыжднї літнїей школы русиньского языка і культуры**

3. – 5. стор.

• **ПгДр. Кветослава КОПОВА: Писмо од Юрка Харитупа,...**

6. – 7. стор.

• **Доц. ПгДр. Василь ХОМА, к. н.: Особитости худож-нїего чутя в літературных творах Марїї Мальцовской**

7. – 9. стор.

• **ПгДр. Марта БЕНЬКОВА, ПгД.: Родный діалект Марїї Мальцовской у порівнанню з русиньским списовным языком**

10. – 13. стор.

• **Йозеф ПОПОВІЧ: Совєтско-україньска анексія Карпато-Рутенїї і єї корінных жытелїє**

14. – 16. стор.

• **Мгр. Валерїй ПАДЯК, к. н.: І в найновшїй книзї П. Р. Маґочїя тыж о Русинах**

17. – 18. стор.

• **Проф. Григорій ГРАБОВИЧ: „Проблем Маґочїя“: попередня деконструкція і контекстуалїзація**

19. – 22. стор.

• **Проф. РНДр. Йозеф ТЕРЕК, к. н.: Липарьскы островы**

22. – 24. стор.

Пресидент, хотя был хворый і прінутеный к постелі, прівітал обоіх нас с екземпларом моіх поправок і оловцем в руках. Сіі поправкі носячі титул „Исправления, переименения і додаткі к пропонованному адміністраційному плану“ были с пункта на пункт претрактрованы пресидентом добрі ілі подлы свойства обсуждены, і конечно прійшло к полному согласію. Я прістал на поправкі в моєй копії, пресидент-же в своєй. Пресидент распоряділ Др. Бенешу увідоміті міністра Швєглу о резульаті конференції, і я с моєй стороны пріобісчал сготовіті списы так осягнутого договора.

Дня 4-го новембра я лічно предложіл міністру Др. Бенешу сготовленный договор і потом на єго інструкцію предложіл то міністру Швєглові і пояснил єму, что сія копія Генеральных Статутов стрітілася с одобренієм пресидента і заграничного міністра Бенеша. По сей інформації міністер Швєгла тоже высловіл свою аппробацію і пріобісчал, что документ предложен будет нím Міністерской Раді дня 6-го новембра. Про несподівану хвороту міністра Швєглы – як был я інформован – діло не было предложено Міністерской Раді дня 6-го. Про боязнь, что діло далее тягаться будет, я в пісмí, датованном дня 8-го новембра, апелловал до пресидента і просіл єго інтервенцію в урыхленіє діла. Пресидент прізвал мене на конференцію дня 10-го і по нїскольکو собствєнноручных меньшїх поправках на моєм екземпларі Генеральных Статутов сказал, что сейчас по конференції говоріті будет с міністром Швєглом і увідоміт о резульаті нашой конференції, і ровночасно отпоручал, чтобы і я говоріл с міністром Швєглом як скоро он докончіт аудієнцію с нím. Так ся стало, что по аудієнції міністра Швєглы у пресидента говоріл я с нím. В самом началі нашой бесіді міністер Швєгла выявіл, что як он знает, полное порозумініє было осягнуто между пресидентом і мною, на что я указал єму Генеральны Статуы одобрены і [в] нїкоторых ділах поправлены сообствєнноручным пісанієм пресидента. По прєсмотреніі Генеральных Статутов і поровнаніі єго [с] своім екземпларом пріобісчал мені, что документ **незмінєнно**, ведно с выіменованієм членов Діректоріі, на которых согласілося, предложены будут Міністерской Раді одобренія слїдующого дня.

Прі сем треба уважати на то, что так званны „Генеральны Статуы для орґанізації і адміністрації Подкарпатской Русі“ состоялі не лем із часті проголошенной обсчой публікі дня 18-го новембра, коротко по моєм введеніі в уряд, но дійстно і фактічно состоялі із слїдующїх частей.

1. Генеральны статуы для публікі.
2. Статуы Руской Аутономной Діректоріі.
3. Ліста урядніков в выіменованіі і пропусченіі которых Діректоріум мало маті право вета.

Міністер Швєгла по сділаніі высшепомянутого обіцанія запросіл мене прійті в канцелларію міністер-предсідателя слїдующого по пополудні о 6-ой годіні, гдї Міністерска Рада держіт своі собрания.

Слїдующого по полудні прібыл я в канцелларію міністер-предсідателя о 6-ой годіні і около пол седмой годіні міністер Швєгла прійшол в комнату і увідоміл мене, что

Генеральны Статуы **незмінєнно одобрены были** з одним ізятієм, іменно, что параграф дотычно права Діректоріі **сділаті потребны выдаткі для рядного конченія своіх функцій**, не был пріяты. Дотычно сего одного ізятія казал он, что Міністерска Рада пріяла єго в прінціпі, но отпоручал, чтобы то іначе было выражено. К сему, что не было витальным пунктом, я там на місті прістал. Я сейчас звідался, ці Діректоры, як согласілося, были-лі выіменованны, на что он сказал, что і то красно перейшло, но прімітіл, что было бы то доброю ідею податі Генералу Геннеку (Henneque), воєнному дїктатору, право выіменоваті нїскольکو **дополнительных членов**. На мой протест, что я не могу прістаті на то і всегда аргументоваті о переіменах, особенно же в сем ділі не могу прістаті на повіреніє такого важного права Генералу Геннеку, понеже єсть то абсолютно потребным, чтобы члены Діректоріі были в полном порозуменіі і согласіі с пресидентом і віце верса, он перестал представляті сію точку. Я тогда увідоміл єго о том, что єсть то желаніє пресидента, чтобы я рушілся до Ужгорода без медленія, і чтобы я зробіл распорядженіє лішіті Прагу 14-го. Міністер Швєгла, который – прімітіті треба – повірен был тогда веденієм діл Подкарпатской Русі, прі розлученіі пріобісчал мені, что пред моім отходом заосмотрен буду потвержденным екземпларом Генеральных Статутов, такжеде новым выіменованієм як пресидент Діректоріі із той прічыны, – як он сказал мені – что дуплікат.certіфіката міністер-предсідателя Тусара не возможно найті между документамі Міністерской Рады. Дотычно выіменованія членов Діректоріі он сказал, что ті будут в руках Генерала Геннека, воєнного дїктатора, пред моім прішествієм в Ужгород. В день моєго отхода, дня 14-го, я не достал нічого кромі моєго нового выіменованія пресидентом Діректоріі. Я сейчас говоріл с Др. Сапарою, шефом канцелларіі міністра, і желал немедленну аудієнцію с міністром і потолковал єму потребу конференції. Но был я інформован, что міністер не может пріяті мене і что все будет по моєм прібытіі в Ужгород так, як обіцано. Рушілся я до Ужгорода в надїі, что все будет по договору.

По прішествіі в Ужгород і введеніі в уряд Генералом Геннеком, воєнным дїктатором, дознался я к моєму великому удівленію, что:

1. В публікованных статутах слово „soudnictví“ (судєбнічество) вылішено было.
2. Выіменованіє Дікторов не было воєнному дїктатору доручено.
3. Статуы Русской Діректоріі, даюсчі Діректоріі право вета в выіменованіі і пропусченіі урядніков, выіменованных воєнным дїктатором тоже не прібылі.
4. Параграф дотычно права Діректоріі сділаті потребны експєнсы для рядного конченія своіх функцій, не был іначе выражен, но цілком вылішен.

Я протестовал до Прагі пісмом і телеграммами, достал отвіта, что діло будет сейчас исправлено, і колі дня 6-го октобра, подчас розговора Др. Брейха спомнул, что достал он телеграмму, содержасчу выіменованіє Дікторов і что двоє із членов, на которых согласілося, были устранены іменно: Т. А. Жатковіч і Майор Е.

Пуза, і що вмісто ніх Др. Юлій Гаджеґа был выіменован і інформація глядається о містопребыванні Кірілла Прокопа, который тогда інтернован был в Польщі, я сейчас пошол до Прагі протестоваті лічно.

На конференції дня 9-го децембра, в которой кромі мене Пресідент Масарик, міністер-предсідатель Тусар і міністер внутренних діл Швегла брали участіє, я предложіл цілоє діло перед ніх і по долгой дебаті было взаімно установлено, что выіменованіє Др. Гаджеґі, который выіменован был вмісто Т. А. Жатковича, постойт — причіна данна была та, что под чеськословенскім законом двоє брата не могут быти на одной коммиссії і что

Майор Пуза будет сейчас выіменован. Даліє Статуты Діректорії, тепер ісправленны собственоручным писанієм пресідента, сейчас засланы будут военному диктатору. Сії Статуты между іними предпісали, что:

Цітація: „*Direktorium bude míti právo veta při jmenování a odvolání úředníku jmenovaných administrátorem, resp. vojenským diktátorem.*“

Такожде на концу напісано єсть собственоручным писанієм пресідента слідующее:

„9 — Dec. — Túsar — Švehla — Žatkovič R.“

(Продовжіня в далшім чіслі.)

Бк. Зденка ЦІТРЯКОВА, Пряшівска універзіта, штудентка русиньского языка і літературы, участнічка *Studium Carpato-Ruthenorum 2012*

Три інтересны тыждні літнєй школы русиньского языка і културы (Репортаж)

Од 8. до 10. юна 2012 поступно припутовали до високошкольського комплексу, што ся находить на улїці 17. новембра у Пряшові, тогорічны участници **3. річника Міджінародной літнєй школы русиньского языка і културы — Studium Carpato-Ruthenorum 2012**. І того року програм літнєй школы приправив і організовав Інштїтут русиньского языка і културы Пряшівской універзіты. Попробуєме вас попровадити цілов літнєв школов, котра была і про нас — штудентів русиністікы, дуже хосеннов. Посходили ся ту люде розлічного віку, професії, народности, котрых звязовало доведна єдно — інтерес о русиньскій язык, културу, літературу, історію, етнографію — просто о Русинів і найхарактерістїчнішы знаки окремых сфер їх народностного жывота — духовного і матеріалного.

Тогорічны участници припутовали до Пряшова знова з розлічных країн сеїта і нас інтересовало, што їх привело на літню школу русиньского языка і културы. Ту суть одповіді трёх з них:

Даньєл Міллер, Німецько: „Просто, нагодов єм попозерав на русиньску книжку, а то ня заінтересовало. З єдного боку єм вшыткуму розумів, з другого єм ся чудовав, што то може быти за язык, бо за роки моїх штудій єм о нїм ніч не чув. А потім єм ся до того заінтересовав. Поскладованы фонемы до єднотливых слов і словозлук мі припоминали змішанину російского, українського, словацького, польского і далшых языків, а то ня заінтересовало до такой міры, же єм хотів быти при зачатках історічных подій того молодого языка. Є то інтересне відіти, як повстане язык, як ся родить.“

Міхал Вашічек, Прага: „Інтересує ня лінгвістіка і діалектологія — а тото є простор, де суть діалекты захованы в найчістїшій подобі, зато єм ся зачав інтересовати і русиньсков проблематіков. Як єм у нас в Славянскім інштїтуті збачів плаґаты *Studium Carpato-Ruthenorum 2012* і таксамо на ка-

тедрї славїстікы на Карловії універзіті, так єм вирішив, же ся приголошу. Уж перед тым єм чув, же є кодифікованый русиньскій язык, а то ня заінтересовало. Як єм відів такий інтересный феномен, же ту ся кодифіковав новий язык, ці го назвеме, же то є штандардний язык, мікроязык або реґіональний язык, так то просто є такий феномен, же єм сі повів, же то мушу відіти зблизка і спознати і тых людей, котры стояли при єго зроді.“

Анна Кырпан, Україна: „Мій повод є лемківскій, але з родинов жысєме на Україні. О Лемках і їх културі, історії, традиціях єм ся дізнала лем з розповідей моїх родічів і старых родічів. Зачала єм зберати матеріалы о Лемках і готовити їх про медії. Мої релациї можуть слухати вшыткы через інтернет. Тота нова капімола мого жывота ня привела і на літню школу *Studium Carpato-Ruthenorum*.“

Попозерайме ся на процес навчання на тогорічний літній школі, котрого сьме были участны по першыраз і мы — штуденты русиньского языка і літературы на Пряшівскій універзіті. Участници ся каждый день сходили рано на девяту годину до двох клас Пряшівской універзіты, в котрых проходили лекції історії паралелно в русиньскім і анґліцькім языку, а то під веджінем лекторів — проф. Др. Павла Роберта Маґочія з Торонтської універзіты і Мґр. Валерія Падяка, к. н. з Вискумного ценра карпатістікы в Ужгороді. По обідній павзі знову приходили штуденты на навчання — на години русиньского языка. Участници были розділены на дві групы — зачаточници під веджінем лекторкы доц. ПәДр. Анны Плішковой, ПәД., а покročили під веджінем ПәДр. Кветославы Копоровой. Далшыма предметом навчання была етнографія — проходила паралелно в русиньскім і анґліцькім языку і была веджена одборныма лекторами Асоц. проф. Др. Патріціов А. Крафчік з Евьргрінської штатной універзіты (США) і Мґр. Яном Калиняком, екстерным сполупрацовником Інштїтуту русиньского

• Святочно закінчила літню школу русинського языка і культури Studium Carpatho-Ruthenorum 2012 проректорка про заграничні односины ПУ Падд. Івана Цімерманова, ПгД., котра, окрем інших, передала цертіфікат о закінчіню школы штудентці 1. річника комбінації фізіка і русинський язык і література Яні Сташкові. Фотка: А. З.

языка і культури Пряшівської університету.

Интересное частёв програму были різны супроводны акції, котры збогачовали цілий програм літньої школы о спознання культурных памяток, о комунікачны зручности в русиньскім языку, як і практичны зручности в дакотрых русиньскых традицных ремеслах, русиньскых народных співанках з розлічных регіонів.

Такой першый день, коли участницы пришли на літню школу, мали можливість взяти участь на акції, котру з нагоды Дня Русинів зорганізувала Русиньска оброда. Быв то петный акт за участи духовного отця **Петра Сорокы** коло памятника нашого народного будителя – Александра Духновича, який стоїть в Пряшові на намістю, яке несе ёго мено. Позад того, хоць хвіля не была цалком жычлива, Русины в маніфестачній колонії ся пересунули до центра міста, де був приготовлений пестрый ґалапрограма, завершений выступлїнем професіонального ПУЛЬС-у.

В понеділєк, 10. юна 2012, мали участницы, припутовавши до Пряшова з розлічных кутів світа, можливість спознати місто, а вечур ся odbyла славностна реґепція, на котрій ся представили лекторы і самотны участницы. По вступных словах **доц. ПгДр. Анны Плішковой, ПгД.**, директорки ІРЯК ПУ і одборной гарантки проекту, і **проф. Др. Павла Роберта Маґочія**, президента Карпаторусиньского научного центра в Гласпорті (США), славностно отворив 3. річник міджінародной літньої школы **проф. ПгДр. Петер Коня, ПгД.**, першый проректор Пряшівської університету. О приближня русиньского фолклору участникам літньої школы – через народну співанку постарала ся русиньска народна співачка **Анна Сервіцька** в допроводі акордеоністы **Ігора Креты**. Наслідовав акт взаємного спознавання штудентів із своїма новыма сокласниками.

В порівнянню з минулыма річниками, програм третёго річника проекту давав бівший простор на росшырёваня

і зліпшованя языковых компетенцій штудентів. З тым цілём были до програму закомпонованы тематічны конверзачны вечоры в неформальных просторах і організаторы їх сімболічно назвали „Чаёвый вечер“ і „Солодкий вечер“. То значить, же пріорітнов темов діскусії мало быти столованя, ґастрономія – русиньскы традицны їдла, але самособов конверзовало ся ту на будь-якы темы. Заміром акцій было просто бісідувати по русиньскы – а чім вець, тым ліпше. Тоты вечоры были участниками оцінёваны позітивно, бо могли мімо лекцій неформально комунікувати міджі собов і росшырёвати так засобу слов з розлічных тематічных областей. **Даньєл Міллер з Німецька**, котрый був на літній школі уже другый раз, так оцінив конверзачны вечоры: „Найважнішым приносом про мене, в порівнянню з минулым річником, было то, же сьме в тім році могли слободніше і частіше комунікувати каждый вечер з Русинами, зато єм дуже вдячний, же ся штуденты русиністики Пряшівської університету запоїли до літньої школы. То была моя пропозиція з минулого року, бо я жадав до програму закомпоновати вець годин конверзації, і є то добрый знак того, же пропозиції участников суть акцептованы, організаторы ся нима інспірують і снажать ся вылагодити каждому участникови. В сумарі можу повісти, же ся вшытко выліпшило і не было нічого, што бы ся мі не любило.“

В першый тыждень сьме пувовали автобусом на екскурзію до русиньской Основной школы в Чабинах, де мали про нас школярі приправлений красный програм: співанкы і декламацію русиньской поезії. Віділи сьме шыковных русиньскых школярів, котры ся тішать з того, же ся в школі учать свій материньскый язык. По екскурзії в школі нашов далшов заставков было село Чертіжне, де сьме были поклонити ся памятіці вызначным русиньскым діятелям **Адолфови Добрянському, Ю. Ставровському-Попрадому і Николаёви Бескидову**. Завершінём екскурзії в тот день був Музей модерного уменя **Енді Варгола** в Міджілабірцях, но за путёв сьме ся іщі на курто сперли в Краснобрідьскім монастирю, котрым нас охотно провів єден з монахів, жыючіх в монастирю.

Тогорічны участницы собі похвалёвали і Твориву ділню, в рамках якої ся учіли русиньскы народны співанкы. Высловили погляд, же в програмі могло быти закомпонованых вець годин співаня, бо через співанку ся легше учіть і запам'ятать словна засоба. Хоць година была лем єдна, і так стояла зато, бо штуденты дістали співники і могли так співати при кожій нагоді, но а самособов найчастіше в автобусі, кідь сьме пувовали на екскурзії.

Першый вікенд літньої школы ся зачав фестівалово. Наша путь вела до Свідника, де сьме зажили єден прекрасный день, повный интересного програму. В сканзені в суботу проходив етноґрафічно-фолклорный програм – „Од Рождества до Великодня“, завершений посвячанём великодных кошариків коло деревяной церкви. По скінчіню наш програм продовжовав на амфітеатрі, де выступляли десятки наших і заграничных співацькых і танечных фолклорных груп аж до ночі. Хоць ся нам тяжко одты одходило, но другый день нас чека-

ла далша екскурзія, так сьме по півночі сідали до автобуса і вертали ся повны зажитків до Пряшова.

В неділю сьме пувовали за деревяныма перлами Карпат. Навіщівили сьме деревяны церквы в Ладомировій, Миролі, Бодружалю і Нижнім Комарнику, а так спознавали і русинський край. На вопрос, як ся любила екскурзія по деревяных церквах, зареаговав **Вільям Баняс зо США**: „Екскурзія была інтересна, бо деревяны церкви ся мі люблять. І моя церковь, до котрой ходжу в Джоржії, є деревяна. Ту єм ся дізнав веце о церквах і іконостасі з награвок, котры нам были в церквах пущены і в англійськым языку, што было про мене добре, бо по русинськы не знам.“

В рамках творивых ділень **Мгр. Феодосія Латтова** спроваждала штудентів техніками выробы традиційных писанок. На том програмі взяла участь лем женьска часть участників. Выпробовали сьме сі писати яйця традиційных техніков – воском, але навчили сьме ся і даякы новы технікы крашіня, котры мож назвати скоріше уж сучасныма модерныма трендами. Лемківска писанкарка і участницка літньої школы **Анна Кырпан** была несподівана красов русинських писанок на Словакії: „Я писанкы пишу од малої дітини. Писати їх ня навчів тато, але ту єм ся тыж дашто навчила, бо каждый майстер-писанкарь знає дашто своє. У вас роблять куцок інакшы писанкы, як я знам. Ту стоїть писанкарство на барз высокій уровни, зато мі то было дуже інтересне відіти, як ся родить ваша писанка.“ Выслідкы наших робот были выставлены на заключній рецепції і каждый сі свою писанку міг взяти на памятку домів, або ей комусь подаровати.

Од середи до пятніці супроводныма акціями літньої школы были културны вечоры. Нашы крокы вели в середу вечер до Театру Александра Духновича, на світі єдиного русинського професійного театру, де грали в тій театральній сезоні послідне представління. Была то пєса під назвов „Принцовы галушкы“. По ній сьме сі вшыткы ішли ведно посидіти і куцок побісидовати і позабавляти ся. Прожили сьме далшый красный день на літній школі.

В чевєрь то був „Філмовый вечер“, на котрім сьме ся зышли в єдній прашівській чаївни на позєраня фільму „Осадне“. О накручаню фільму і інших інтересных моментах, котры ся одогравали при єднотливых сценах, нам росповів єден з прямих актерів фільму, знамый карікатуріста **Федор Віцо** з Пряшова.

Пятнічєвый вечер мав назву „Літературный вечер“ і був спосєный з передаванєм каждорічної Премії А. Духновича за русинську літературу, тзєв. русинського Оскара – сошкы карпатського медвідя – і фінанційної премії 1000 америцькых долларів од меценаша. Почас вечора за тихого допроводу музики і при запалєных свічках ся читали літературны творы дотеперішніх лауреатів премії: **Марії Мальцовской, Штефана Сухого, Миколая Ксеняка, Осифа Кудзея**, як і члена одборной пороты **Валєрія Купкы зо Словакії, Олены Дуць-Файфер і Петра Трохановского з Польщі**, а в непослінім ряді **Юрка Харитуна зо Словакії**, котрый здобув за тот рік Премію А. Духновича. Премію за нєго перевзяла єго жена **Ева**. Красны поетічны моменты з музичным допроводом переплітаным співом сьме зажили з лемківськым пое-

том Петром Трохановськым. Тогорічний Літературный вечер на літній школі здобув, так бы повісти, і пунц офіційности, бо участь на нїм прияли і вєацны гості: уповномочєным влады СР про народностны меншыны **ПєДр. Ласло Надь**, приматор міста Пряшова **ЮДр. Павєл Гадярі** і посланець міського заступительства Пряшова **Мгр. Петро Крайняк**, котрый пару днів позад того ся став радцєм уповномочєного влады про народностны меншыны – конкретно про проблемы русинської народностной меншыны.

Далшый вікенд бы сьме могли назвати скоріше релаксачным. Неділя была вольна, але участниця літньої школы могли підкріпити свою духовность на Службах Божых в прашівських церквах, а в суботу была напланована екскурзія на Старолюбівнянський град. Почас екскурзії граду, спроваджаній одборным выкладом кустодів у добовых костімах, сьме ся чули як в 19. сторочу. Позад того, як нас машина часу знову вернула до сучасности, пересунули сьме ся до найзападнішої части, в котрій іщі жыють Русины в рамках Словакії – до Червєного Клаштора, де сьме насіли на бокорашы (позн. – рафты, пылті) і ужывали сі красну природу Пенін при сплаві рікы Дунаєць. Мали сьме щастя, же хвіля была прекрасна і могли сьме сі ужывати сплав із сонцєм над головов.

Почас оддыхового вікенду сьме набрали силы до посліднього тыждня, в котрім нас чекали лекції з нового предмету – етнографії. Тоты были про участників може найінтереснішы і многы з них высловили пропозиції, жебы їх могло быти веце, затоже русинська етнографія є выразна і шпєціфічна, є міцно повязана з русинськов історієв і языком, а в сумарі є вызначным знаком самобытности Русинів як народа.

Пятнічєвый вечер 29. юна був заключным вечером, коли був славностно закінчєный 3. річник Міджінародной літньої школы русинського языка і културы Studium Carpato-Ruthenorum 2012. Цілий вечер модерувала доц. ПєДр. Анна Плїшкова, ПєД., а добру атмосферу почас нєго робила співацько-музична група **Пай-таше** зо Снины. Закінчуючі літню школу русинського языка і културы, участниця з рук прорєкторкы ПУ про заграничны односины **ПаєдДр. Іваны Цімермановой, ПєД.**, собі перевзяли абсолвєнтськы цєртіфікаты і памятны фототабла абсолвєнтів Studium Carpato-Ruthenorum 2012. А уж наслідовала славностна заключна рецепція, де ся вшыткы добрі забавляли, што было доказом того, же участниця літньої школы, на якій доміновала молода гєнерация, ся добрі спознали, наєвязали новы приятельства і колегіалны односины.

Програм заключной екскурзії нас повів у суботу іщі до Бардєєва і до Бардєєвських Купелів. А то была точка за трєма красныма тыжднями, почас котрых ся, в тім часі уж абсолвєнты літньої школы, много научіли, много спознали і много зажили, также можемо повісти, же то ведно школа з вакаціями, лем шкода, же тримала лем три тыждні. Думам, же вшыткы участниця были з 3. річником надміру спокійны і однесли собі з літньої школы много зажитків з новыма людми, котрых ту спознали. За групу штудентів русиністики можу лем подяковати організаторам за продуманий до найменшых деталів програм.

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, Інститут русинського языка і культури ПУ

Писмо од Юрка Харитуну,

тогорічного лавреата Ціны А. Павловича і Премії А. Духновича, уділених за найліпший оригінальний літературний твір в русиньскім языку

Юрко Харитун ся народив 17. юла 1948 в селі Остружниця (окр. Снина). Учитель на пенсії, котрый жыє і творить в Кежмарку. До Кежмарку ся переселив із своєй родини в році 1970 і одтогды аж до року 2008 свою професіональну кар'єру присвятив дїтворі в Лендаку як учитель музичной виховы і російского языка. Цїлым ёго жывом го спроваджали дві необычайны жены – мама Анна а пізніше манжелка Ева. Якраз тоты дві жены суть про нёго важны доднесь. Найвекшов опором в жывоті му є толерантна і старостлива манжелка Ева. Першым ёго рецензентом є зась ёго мама, котра жыє коло нёго в Кежмарку. У віці 84 рокы є іщі все чутливым і старостливым мамов свого єдиного сына, докаже ся з порозумінём люблячой мамы, но заедно і критичным оком попозерати на каждый ёго новий вірш. Якраз тым двом женам він присвячує і многы свої поезії. Про ёго жывоť суть важны і дві музи: поезія і музика. Віршы, котры суть носталгіов за пережытым, балзамом на бессонны ночі, змыслом про далше рано... А кідь жаль стає нестерпным, бере до рук гуслі, котры суть хлібом про ёго выпрагнуту, затліту душу... Вытягує тony і в молзі темного вечора перед ним дефілюють співаці – школярі і дорослы, котрых з тьма гусями спроваджав. Пробуєме дале одкрывати таємства чутливой души Юрка Харитуну, засмученого поета, котрый дістав до жывоťа великий і необычайный дар.

• Обалка зборника поезії, котрый в році 2012 був оцінений Премією А. Духновича за русиньську літературу.

• Юрку, з Вашой творчости є евідентне, же ани рокы, котры сьє прожыли далеко од свого родного краю, не змірили тугу за ним і смуток у Вашій душі. Носталгію за Стружницёв – селом што заникло навсе з мапы Словакії, як і других

шість сел, котры залляли дикы воды Стариньской гати. Звала, Руське, Старина, Дара, Смулник, Велика Поляна... Села, люде, хыжы, церькви, цінтерї... З тематиков выселїня сьє ся представили в першім по русиньскы написанім зборнику поезій – *Гуслі з явора* (1995). З плынутём часу ся к родному краю вертаєте все частіше, Ваша душа якбы все вецє смутила, што сьє читателёви вказали в двох послідніх зборниках: *Мої жалї* (2010) і *Мої сны* (2011). Якы жалї прожывать в сучасности Юрко Харитун? А якы суть ёго сны?

Ю. Х.: – Туга за моїм селом, за нашыма селами не змірнить мої жалї, але ани не загамує мої сны. З нима мушу і хочу жыти. Не є дня, жебы-м на нашу долину не думав. Ходжу селом, хотарями... Як добрі, же хтось выдумав папірь і перо, бо можу свої жалї і сны дати од себе на папірь. Є то така моя терапія. Я бы не міг пережыти дня, тыждня, місяця і не написати холем рядочок. Мої книжкы няй будуть памятником на наших сім затоплених сел. Якы жалї днесь пережывам? Тяжко одповісти. Хто чітатъ мою поезію, найде в ній нелем мої, але і свої жалї. Но а якы суть мої і наших людей сны? Вернути ся до своїх гнізд – збуруных, розвалених, затоплених. То бы было моїм найвекшыим сном,

але в неперестаннім дуелі жалів із снами перемагають і кусають як гадины – жалї.

• За зборник поезій *Мої сны* Вам в тім році уділив Словацький літературный фонд Ціну А. Павловича за оригінальну русиньську літературу. Того року сьє ся стали і лавреатом престижной міжнародной Премії А. Духновича, котру каждорічно уділює Карпаторусиньскый научный центр в США з Фонду Штефана Чепы. Як сьє прияли тоты дві визначны оцініня?

Ю. Х.: – Радость велика, дякую, Боже, за крыла, якы ты припаяв до мого тіла. Можу літати високо, но треба і присісти, задумати ся над тым, што хочу і што можу іщі зробити, написати. Писаня є про мене як еліксир, як вода з Бескида. Маю щастя, же жыє моя люба мама, бо мати є моїм рецензентом. Мушу ёй прочітати каждый віршик. Вна покрутить головов, колись повість: „Юрчу, туто там не пасує...“ Беру то важні. Мої віршикы чітають мої діти, пятеро внучат, жена, родина... Поезія ня збуджать до нового дня.

• У своїх поетичных рядках ся визнаєте, же поезія є тым феноменом, дякуючі котрому ся рано збуджаєте. Є іщі дашто, або дахто, про кого ся виплатить жыти і надале ся збуджати щастливим, же

на небі і про Вас вийшло сонце?

Ю. Х.: — Ём щастливый, же ня судьба обдаровала таков женов, яку мам. Без нёй бы ём не міг тільки писати. Маю свої хыбы, але хто їх не має? Моя Ева про ня має велике порозуміння і є мі опоров. Быв ём єдиным дїтваком своїх родічів, зато і моя мама Анна жыла, і доднесь жыє — лем про мене. А таков была і моя баба — Анна Вранова, котра была в моім дїтинстві, але і пізніше барз важнов особов. Нажаль, уж не є мі джї нами, але ём дуже рад, же моім трём дїтём за тот куртый час, котрый з нима была, представила множество русиньскых співанок, приповідкы, присловя, поговоркы, котры ім знала прекрасно росповісти. Бабка была майстром слова, была то на тот час барз інтелігентна, но притім скромна особа.

• Якы суть Вашы планы до будучности? Зістанете при освідчених темах ласкы к жені, к родному краю і носталгії за обидвома, споєны з роздумованём, філозофованём о змыслі жывота, або ся вернете к поезії про найменшых, ці спробуєте дашто нове, што бы несподівало русиньского читателя? Што невыповіджене іщі дрімле в душі поета Юрка Харитуну?

Ю. Х.: — У вас в редакції мам іщі єдну збірку поезій, дїтський гумор і дїтськы гаданкы. Пишу як можу. Хочу іщі дописати невелику новелу із жывота наших людей — босорацтва, смішны і смутны пригоды, про-

• Обалка зборника поезії, котрый в році 2012 був оцінений Преміов А. Духновіча за русиньску літературу.

сто описати жывот наших людей — як ся бечаловали, честовали, помагали єден другому... В моій душі того велё дрімать, лем я не можу задримати, заспати. Не знаю, што бы-м робив, кібы ём не писав. То ня іщі тримать при жывоті. В моій мысли є того іщі много, першый вірш в збірці *Мої жалі* то говорить ясно:

Про дїточкы нашы

Про дїточкы наших дїтей

І їх дїточкы

**На чістім столі хочу вхабити
Пару стишків без боліє і жаліє
Потім ся наплю воды з Бескіда
І можу спочіти.**

Дали сьте мі вопросы, а мені самому за себе писати тяжко. Може ём того намотав велё, але штось з того выберете. Люблю писати дома на дворі під яліцёв, а тыж вечорами, але не коло світла електрикы. Запалю собі стару петролеєву лампу, яку называю кліпканя. Не вийде з нёй Аладін, но мені ся припомянуть стары часы в Стружніці, в нашій хыжї. Жыю під прекрасныма Татрами, но і так то про мене — чужій край. Мій край був бідный, але був — мій. Ліпшый свій сухарь, як чужій колач.

В році 1987 вышла моя перша книжка: „Краю мій рідний“, в котрій є записаных 178 народных співанок, переважно із затоплених областей, і дїтський фолклор. Коли чітам записаны співанкы, каждую собі на своїх гусельках заграю і споминам... Мій нянько Юрко ня все посмілёвав: „Хлопче, знаєш писати, то пиш, може собі із своїх книжок поставиш памятник.“ Може мав правду. Буду, ставляю, як мы колісь в Стружніці нашу хыжу, наш вальковий храм, котрый роздрыляли булдозеры. Мої книжки будуть мати може веце щастя, хто знає....

Дякую за оцініня.

Юрко Харитун ■

Доц. ПгДр. Василь ХОМА, к. н., літературознаватель, Братіслава

ОСОБИТОСТИ ХУДОЖНЁГО ЧУТЯ В ЛІТЕРАТУРНЫХ ТВОРАХ МАРІЇ МАЛЬЦОВСКОЙ

Як знаме, Марія Мальцовска од зачатку своєї творчости свої художні твори писала по українськы. Не мож повісти, же не была успішнов у першых своїх літературных пробах. Она могла в тім смері продовжувати і далше, але не стало ся так. Роздумала собі і рішыла, же писати твори по українськы не є актуалне, бо читателі ся за нима не горнуть. В тім часі єї літературных проб ся обявлявали друкованы тексты по русиньскы, і Марія Мальцовска ся рішыла писати на своїм роднім языку. Хоць іщі тогды русиньскый язык не був кодифікований. Я не знам, як она ся тогды рішала на тот смілий крок, але она не была сама. Уж перед нёв на тоту путь наступили Александер Зозуляк,

Анна Плїшкова, не говорячі о Василёві Туркови. Тото саме зробили і їх побратимы Штефан Сухый, Миколай Ксеняк і далшы авторы як Михал Поповіч, Мірон і Ярослав Сисаковы, артисты театра і дакотры педагогы з тогдышнёй Высокой школы педагогічної. Чісло русиньскоязычных авторів чім далше, тым веце наростало наперек злобній антипропаганді українофілів.

Я пробовав тогды порівновати українськы тексты прашівскых українофілів з текстами высше уведжених русиньскых авторів. Хоць українофілы ся снажили зосмішнёвати Русинів і їх тексты, снагы українофілів чім далше, тым веце ся вытрачали з пресы, бо русиньска громада їх не акцептовала. А то помагало

русиньскоязычным авторам зміцнювати свої позиції. Помагали їм дакотры тогдышні русиньскы організації, котры пропаговали русиньску літературну творчість.

З вислідків порівнюваня уведжених текстів я постеріг, якы бідны на інформації о Русинах суть українофільскы тексты, преса і книги. І нелем то. Українофільським текстам хыбили свіжы інформації о Русинах. Їх авторы окрема злобы і прямих неправд не мали чім заінтересовати русиньскых читателів.

В тій ситуації русиньскы молоды авторы мали выгоду сміло ся презентувати своїма творами, котры заінтересовали русиньску культурну громаду. Літературно ся сміло і одважно проявили майже вшыткы молоды авторы а міджі нима таксамо і Марія Мальцовска. Уж ей першы короткы прозы указали приклад интересных художніх поступів, котры свідчили о ей художнім таланті. Окрем того ей корешпонденції про пресу і радіо одкрывали ей пряму заінтересованість до жытця, до стріч з людьми на селах, до розвою культурных акцій і їх приправ. Їй художні тексты і пресовы інформації дыхали свіжим повітрём з русиньскых сел і містечок. Она тримала руку на пульсі жытця Русинів і была залюблена до своєї роботи. Не раз сьме ся стрічали при сполочных акціях ці ту в Пряшові, або в окресных містах од Гуменного, Снины, Міджілаборець, Свідника і Бардеєва аж по Братіславу, де сьме ся стрічали на літературных бісїдах про братіславських Русинів. Тоты акції мали велику навіщівність і шырокий одголос. Кідь на то теперь споминам, то є зато, же нам теперь хыбує ей активність і заінтересованість до русиньскых діл.

В зачатках своєї літературной драгы она уступила од пробы писати по українськы, бо ся пересвідчила, же русиньска школоповинна молодеж не розумить по українськы і не може прочитати ей книжки в українськым языку. А русиньскый язык знала до коріня, бо єго собі освоїла до тонкостей, зато їй было легше і ліпше писати по русиньскы. Тым жеце, же она жыла в русиньській середі з членами своєї родини, з обшырным кругом далшой родини і сільсков громадыв родного села. Валальскый жытць мала як на долони, познала цілый хотарь, домашню звірину, худобу, звычайны работы дома і на полю почас вшыткых річных сезон. Ніч подобне не познала з української среды. Зато не чудо, же ей ніч не тягало к українському языку. Порозуміла, же познання чужого языка лем подля учебника і словаря є здалека недостаточне про писаня художніх творів.

Роздумовала: возьмийте собі за приклад тзв. українських писателів з нашого краю. Їх родичі – Русины, шырша родина – русиньска, валал – русиньскый. А лем єден у валалі – вышколований на Україні. На далшім русиньскім валалі тыж подобна ситуація. Деталі способу жытця дома в родині по українськы ани єден з таких, што штудовали на Україні, не познать. А чім дале ся посувають з роками, забывають і український язык. То, же може можуть слухати радіо і телевізію по українськы, то никого з тзв. Українців николи і нияк не спасе. Їх язык деградує. Дакотры авторы споміджі них свої творы пишуть «суконным языком». Тым жеце, же на їх язык впливають русиньска і словацька среда.

Але перейдийме ку нашій Маші – Марії Мальцовській.

Од зачатку спозоровала, же найближшым є їй родный материньскый язык, глибоке познання якого їй доволять зображати правдивы художні літературны образы о людех зо своєї громады. Бо лем ю познать так доконало, же є схопна о ній розповідати неконечны пригоды. Тым жеце, же і на прикладі іншозычных майстрів пера у світі ся пересвідчовала, же і они свої художні творы писали глывно на своїм роднім языку, што їм принесло літературну славу. Такы познаткы собі свідомо освоїла і апліковала в своїй творчості. Упрямила ся на довгий і тырвальый процес познання своєї родной среды од узкого кругу людей, їх особного жытця, переживань до шыршых односин в тій середі. Вживала ся до способу жытця окремых людей, як ся тот способ проявлює в конкретных діях і який вплив мать на участников. Ближе слїдовала русиньскы традиції і звычайі, як ся они проявляють в ей селі, але і далше – в сусідніх селах. З тых познань она мала векшыи вибір, жебы з нєго черпала про свої творчі потреби. Тот узел вшыткых факторів у процесі русиньской історії вытворив цілый комплекс умовій жытця Русинів як окремого народа, котрый ся формовав через близкы і далеки стороча в минулости. Дашто з той довгой русиньской історії могла наша писателька ся дізнати з книжок научных выскумів, але конкретне познання про свою художню роботу она набирала лем властным жытцем, котрый жыла і заживала ведно зо своєю громадыв, з кругом близкых людей, з якими беспосереднє жыла. Од родичів, через родину – близку і далеку, через громаду, в якій ся народила, выросла і дозріла. Зато свій народ познала з автопсії.

Марія Мальцовска як писателька і вцілім як Русинка спознала свій народ якнайдокладніше, бо жыла з ним і міджі ним, переживала єго проблеми, болі, радости і страсти. Она перманентно їх познавала, жебы в припаді потреби їх могла воплотити до художніх живых людських образів, котры в літературнім творі зажують своїм жытцем, подобны лем самы собі і все одповідны за свою роботу і за свій жытць, як самостатны і слободны люде, ідентичны самы собі. В тім смері то суть скушености, якы не найдете в творчості тзв. українських писателів на Словакії і їх приятелів істориків. Бо они не интересують ся Русинами. Они в нашій домовині глядають чубатых запорожских козаків, як даких привандрованців. Але на їх жаль, таких на нашій отчизні Господь Бог не сотворив.

Вислідкы здобытых Марієв Мальцовсков познань не дали на себе довго чекати. Проявили ся уж в ей першых конкретных художніх текстах. *Лемже жытць є єдна річ,...* (як говорить писателька) *... а художня обробка того жытця – друга...* *Моє писательське «я» є все на стороні моїх персонажів... все ся ку ним снажу быти «добра» і своїм способом їх хочу охранєвати... А літературный герой? Він выріс на землі, лемже поки ся докопав ку своїй доброті, котру мать закономірно сховану у своїм внутрі, потече много воды і выліє ся много слыз. Так то уж є... Также каждого мого героя, героїню детермінує «наганяня ся» за щастєм. А тото маленьке щастечко може найти в ласці, в родині, в людськым порозуміню, але і у выході сонця ці у трепетаню росы... Тадь Юлка...* (з авторчиной книжки

Юлчина тайна) ... глядала щастя двадцять п'ять років а нарешті го знайшла, або Настя в розповіданні Манна і оскомина, кілька мусила скусити, поки ся дочекала знання од свого мужа! І хоч ужо було пізно... оплатило ся їй терпіти за тих пару добрих слів од него перед смертю, які зогріли їй душу і відкрили перед нею хочем на момент обзор невідомого.

З яким добротом говорить авторка о своїх персонажах в своїх творах. Перед тим, як она о них написала, то багато раз передумала і повторювала собі, як їй «герої» ся поведуть, як їх буде розуміти читатель. Не нагодив ся говорити, же автор наперед сам пережувє і прожувє то, што напише в романі або ходем в розповіданні. Так о тім пересвідчиво говорила і писала наша Маша. Уж од зачатку так їй читателі, як і колеги і колегове од ремесла приляпили між себе як принайменше собі рівну. Віділи, же она з кожним новим розповіданнєм або новелов приносила щось інтересне і нове. Уж сам факт, як Марія Мальцовська позерала на писательську роботу, што єм вище увів цитатами їй слів, она високо давала собі латку про писательську роботу.

В уведжених вище прикладах, як їй персонажі боюють за своє щастя, не знайдемо ніяких самореклам, лем неустанну снагу робити щось хосенне нелем про себе, але і про круг їй близьких осіб і ширшою громадою. Тот аспект хосенности своєї роботи і як такої препотребной про цілу, повіджемо, русинську громаду є евідентно притомний у вшиткій їй роботі, нелем писательській. На тоту їй особну характерістіку ся все було мож сполягнути. Она ся маркантно проявляла на їй односинах к своїм персонажам. Ніколи їх не хвалила, не презентувала як добрих в своїх релациях з іншими людьми. Їх позитивні знаки указувала, як ся они проявляють в конкретних реальных одношінях ці в родині, в приятельствах і в їх людських ділах. То ся односить ку вшитким персонажам їй творів. То є то їй художнє чутство, котре освячує кожду особу, персонажа може їй найвишнє значіння твору, за який я поважаю їй *Зелену фатаморгану*.

Але то ся уж виявило і в їй попередніх творах – як Настя з розповідання *Манна і оскомина* лем по довшім часі живота з Петром Пирієм ся пересвідчила, же є щастлива. Бо то він їй повів, якобы з предтху своєї смерті, же она му была добров женов. То є єден з наглядних прикладів, як авторка нарабляла зо своїм художнім чутством. Оно є притомне при кождім персонажі, але є скрите, невиявлене. Як і в припаді погробу Петра Пирія, коли чує голоси його даколишніх фрейрок, як го хвалять. А при тих їх голосах она собі гордо повторює: „АЛЕ БЫВ ЛЕМ МИЙ, ЛЕМ МИЙ!“ Веце прикладів того, як авторка творчо аплікує і нараблять творчим чуттєм давати *Зелену фатаморгану*. Персонажу ся видить, же він є щастливий, але мине ся дакий час, а намісто щастя перед ним ся обявить привид майже як загробний вияв. На сюжетних перипетиях *Зеленой фатаморгани* читатель ся стрічат з авторськовим гравом зо щасттєм, за котрим прагнуть дакотри персонажі. Але то то щастя фурт перед ними уникать. Даколи ся їм видить, же щастя ся їм ужо-ужо обявить. Але перейде невелика хвилька або і цілы роки, а щастя – ніт. Оно ся

росплынуло як осіння могола.

Але даколи то то щастя нечекано нагряне на персонажа, як гром з ясного неба, коли він го не лем не чекав, але наспак – приправлений на трагічний одход зо світа стрічат спасоносне ослободжіння од нещастей, котры го перенаслідували. Як Ллька, котра ужо прямо з мотузком в руках мала намірене десь в обышту на все одійти з того грішного світа! Лемже... Лемже акурат Вал, даколишня їй якобы плана камаратка... покаляла ся і постарала ся о то, жебы Сватє ся обявив з найдженим віттєм на порозі Лльчиного родного дому. Прямо – *Deus ex machina*! Нечекане велике щастя про Ллька, і про кождого з родини маленьке щастечко. Але што з Вал? – То она ся покаляла, як прочітала даколишні Лльчини записки, під їх впливом змінила свій живот од закладу і таким способом ся одвдячила Ллька.

Авторка ємно, як в «білих рукавичках» нараблять з «приділіннєм» по трохи щастя про вшитких, але про кождого «участника» своїм ділом. То є писательське чудо, яке ся му діставать не самособов, але настоятелнов роботов над художніми текстами. Но лем автор, який майстерськи овладать то то велике і заслужне уміння роздавати щастя, знать го виявити і го розділити «подля» заслуг своїм персонажам. Так ємно, елегантно, жебы того щастя попробували многи, але жебы не были опьянены, лем слободно ся включили до колоріту живота як слободны люди. Як приклад того служать художні тексти Машы – Марії Мальцовської.

Summary

In the presented paper, the author focuses on the literary scene in the 1990s, when Mária Maľcovská was trying to decide in which language to write her works. Although her first works after the Velvet Revolution were written in Ukrainian, she realised that readers were not really interested in literature written in this language, which is why she decided to write in Rusyn. The subject matter of her work involved the Rusyn environment, which she had known well from birth. The highlight of her artistic writing lies in not following declarative truths or dogmas, but rather her own cognition of the lives of Rusyn people, who she had been bound to from the time she was born. She tried to make her works understandable for her readers. With this goal, she made the characters special by “ornaments” breathing with new cognition and uncovering new beauty for the readers. M. Maľcovská brought the reader closer to the unknown beauties of her fatherland, work and life of Rusyns, people from Carpathian villages. The author also found new views on the lives of Rusyn women, and the way she pictured them attracted the attention of readers as well as critics. Her first works – “Манна і оскомина” and “Материна свічка”, and, later, the more complex biographical short story “Під русинським небом” raised the interest of readers and the broader Rusyn public. Nevertheless, Maľcovská’s artistic talent manifested itself most significantly in the psychological short story “Зелена фатаморгана”. The author’s strength lay in that she was able to recast her cognition into art in a multitude of special ways. This is where complicated life processes of whole generations of Rusyns from the Carpathian region are reflected and where all characters of the given short story fight for their happiness. However, only those authors who dispose of that great ability of giving happiness, can also find it and divide it between the characters by their special merits, just like M. Maľcovská could. ■

ПгДр. Марта БЕНЬКОВА, ПгД., Інститут русинського языка і культури Пряшівської університету

РОДНОЙ ДІАЛЕКТ МАРІЇ МАЛЬЦОВСКОЙ В ПОРІВНАННЮ З РУСИНЬСЬКИМ СПИСОВНИМ ЯЗЫКОМ

Марія Мальцовська була родачка із села Руський Потік, котре ся находить на території снинського регіону в северовихідній Словачії. То значить, же народним языком М. Мальцовской був русинський язык а ей родным діалектом був снинський або выходоземплінський діалект, границя котрого із западоземплінським была взята за основу кодифікації русинського списовного языка.¹ При аналізі родного діалекту М. Мальцовской сьме сі на поміч взяли монографію І. Панькевича *Українські говори Підкарпатської Руси і сумежних областей* (Прага, 1938, с. 183 – 242).

Субстантиви літературного языка і порівняваного з ним діалекту, котры суть предметом нашої аналізу, заділюємо к єднотливим тіпам склонёваня на основі ґраматичного роду, закінчіння номінатива єднотного числа і закінчености основи. Тоты критерії ся можуть споїти доведна і вытваряти шыршы тіпы склонёваня (деклінації). В русиньскім языку, так як в остатніх выходославянських языках, то суть штыри тіпы склонёваня (деклінації). Членіння субстантивів к єднотливим деклінаціям ту не будеме близше указовати, бо їх можеме найти у высше споминаній літературі.

ПЕРША ДЕКЛІНАЦІЯ

А) Єднотне число

Номінатив:

Субстантиви І. деклінації м'ягкой і твердої ґрупи мають в літературнім языку і в діалекті в номінативі єднотного числа єднаку флексію **-а**: *лавка, стіна, хыжа, школа, каша, слуга, ґазда, дыня, земля, папуча*.

Ґенітив:

Ґенітив єднотного числа твердої ґрупи хоснує тыж єднаку флексію **-ы**: *лавкы, стіны, хыжы, школы, кашы, слугы, ґазды, нанашкы, тюткы*, а таксамо і м'ягка ґрупа субстантивів поужывать в ґенітиві єднотного числа єднаку флексію **-і (-ї)**: *дыні, землі, папучі, неділі*.

Датив:

Субстантиви мужского роду в дативі єднотного числа мають в данім русиньскім діалекті флексію **-ові**: *слугові, ґаздові, старостові*, а в русиньскім списовнім языку ся вжывать флексія **-ови**: *слугови, ґаздови, старостови*. Єднаку форму закінчіння субстантивів находиме в женьскім і сполочнім роді: *жені, лавці, души, доброті, тютці, сестрі, каліці, сироті*. В субстантивах твердої ґрупи, основи яких закінчують ся на [г], [к], [х], можеме позоровати як в укаючім русиньскім діалекті, так в русиньскім списовнім языку перед закінчінєм **-і** чередованя на [з], [ц], [с]: *рука – руці, стріха – стрісі, муха – мусі*, як дослідок історичного зм'ягчованя заднєпіднебных согласных звуків перед звуком [б], з якого походить у тых формах сучасний передній гласний звук [і].²

Акузатив:

В акузативі єднотного числа ся стрічає з єднаков флексіов **-у/-ю** (**-ю**): *слугу, ґазду, нанашку, тютку, лавку, стіну, Зужю, Марю, землю, дыню*.

Локал:

Субстантиви І. деклінації твердої і м'ягкой ґрупи мають в локалі єднотного числа єднаку форму, як в дативі. Розділ находиме лем у м'ягкій ґрупі субстантивів женьского роду, де в уведженім русиньскім діалекті ся хоснує флексія **-і (-ї)**: *землі, дыні, кухні*, а в русиньскім списовнім языку флексія **-и**: *земли, дыни, кухни*.

Інструментал:

Субстантиви мужского і сполочного роду в інструменталі єднотного числа хоснують єднакы паралелны флексії **-ом/-ов, -ов** (**-ёв**): *старостом/старостов, ґаздом/ґаздов, слугом/слугов, каліком/каліков*. Єднаку форму субстантивів стрічає і в женьскім роді: *женов, лавков, нанашков, сестров, Марёв, Зужёв*.

Вокатив:

У вокативній формі єднотного числа мають субстантиви як в русиньскім діалекті, так і в русиньскім списовнім языку єднаку флексію **-о/-о** (**-ё**): *Зужё! Марё! мамо! бабо!* Таксамо при назвах особ і властных менах находиме попри даній флексії і тзв. стягнуту форму, што є сполочне про русинський діалект і русинський списовний язык: *Зужь! Марь! мам! баб!*

Б) Множне число

Номінатив і вокатив:

Субстантиви І. деклінації женьского роду мають в номінативі і вокативній формі множного числа єднакы флексії, а то в твердої ґрупі флексію **-ы**: *жены, дівкы, куркы, лавкы, школы*, а в м'ягкій ґрупі флексію **-і/-ї** (**-ї**): *дыні, землі, папучі*. Таксамо і субстантиви мужского роду хоснують єднакы паралелны флексії **-ы** і **-ове**: *старосты/старостове, ґазды/ґаздове, слугы/слугове*.

Ґенітив:

Тіпичний яв, корешпондуючий з укаючім діалектом, находиме в мужскім роді в ґенітиві множного числа, де в

порівнявані русинським діалекті ся хоснує флексія **-ув**: *старостув, газдув, слугув*, а в русинським списовнім языку флексія **-іє**: *старостіє, газдіє, слугіє*. Єднаку тзв. стягнуту форму називників, або з росшыренов основов о вкладны гласны, находиме в ґенітиві женьского і сполочного роду: *жен, дынь, земель, сестер, тютюк, калік*.

Датів:

В датіві множного чісла паралелно з флексіов **-ам** ся в данім русинським діалекті при називниках мужского роду хоснує і флексія **-ум**: *старостам/старостум, газдам/газдум, слугам/слугум*, але в русинським списовнім языку ся поважують за нормативны паралелны флексії **-ам/-ім**: *старостам/старостім, газдам/газдім, слугам/слугім*. Субстантывы женьского роду мають єднаку форму: *сестрам, тюткам, лавкам, дыням, землям*.

Розділности в формах ґенітива і датива впливають з того, же даный діалект ся рахує к тзв. „укаючим“ діалектам.

Акузатів:

Субстантывы I. деклінації мають в акузатіві множного чісла єднаку форму, як в номінатіві.

Локал:

В локалі множного чісла ся стрічає з єднаков паралелнов флексіов **-ах/-ох** при субстантывах мужского роду: *старостах/старостох, газдах/газдох, слугах/слугох*. Єднаку форму субстантывів находиме і в женьским а сполочнім роді: *сестрах, тютках, землях, дынях, женах, школах, каліках, сиротах*.

Інштрументал:

В інштрументалі множного чісла ся в порівнявані діалекті хоснує флексія **-амі/-амі**: *газдамі, старостамі, слугамі, сестрамі, тюткамі, Марямі*, а в русинським списовнім языку ся поужыває давня флексія **-аму/-аму** (-яму):³ *газдами, старостами, слугами, сестрами, тютками, Марями*.

ДРУГА ДЕКЛІНАЦІЯ

А) Єднотне чісло

Номінатів:

В номінатіві єднотного чісла находиме єднакы формы субстантывів II. деклінації, а то нулову флексію при субстантывах мужского роду (*кум, брат, сват, сын, край, пень, чай, жаль*), флексію **-о** при субстантывах мужского роду, главно із значінём родинных одношін (*нянько, вуйко, стрыко, нанашко*), флексії **-о, -е, -а** (-я) при субстантывах середнього роду (*слово, колесо, місто, поле, море, сонце, каміня, листя*).

ґенітив:

Субстантывы з конкретным значінём мають в ґенітиві єднотного чісла єднаку флексію **-а/-а** (-я): *нянька, стрыка, нанашка, кума, брата, пня, стола, воза*. Такісто єднаку флексію **-у/-у** (-ю) находиме у матеріаловых і у веще абстрактных субстантывах: *жалю, болю, гніву, чаю, меду, цукрю*.

Датів:

В датіві єднотного чісла ся при живых називниках

мужского роду твердой і мягкой ґруппы хоснує ся в данім русинським діалекті флексія **-ові/-ові** (-єві): *сватові, сынові, дідові, кумові, стрыкові, поштарєві, тестєві* в русинським списовнім языку ся поужыває флексія **-ову/-ову** (-єву): *сватову, сынову, дідову, кумову, стрыкову, поштарєву*. Називники середнього роду поужывають єднаку флексію **-у/-у** (-ю): *сонцю, полю, морю, місту, колесу, краю, дереву, небу*.

Акузатів:

В акузатіві єднотного чісла ся стрічає з єднаков флексієв **-а/-а** (-я) при живых субстантывах: *свата, сына, діда, кума, стрыка, вуйка, поштаря, тестя*. Такісто неживы субстантывы мають єднаку форму, як в номінатіві: *слово, колесо, місто, поле, море, сонце*.

Локал:

В локалі єднотного чісла мають живы субстантывы єднаку форму, як в датіві. Таксамо і неживы субстантывы мають єднакы флексії **-і/-і** (-ї), **-у/-у** (-ю): *дереві, столі, селі, возі, місту, краю, полю, раю*.

Інштрументал:

В інштрументалі єднотного чісла субстантывы II. деклінації хоснують єднаку флексію **-ом/-ом** (-єм): *кумом, братом, сватом, стрыком, містом, селом, краєм, поштарём*.

Вокатів:

У вокативній формі єднотного чісла ся вжывають тыж єднакы флексії **-у/-у** і **-е**: *сыну, няньку, нанашку, діду, вуйку, поштарю, куме, свате, поле*.

Б) Множне чісло

Номінатів і вокатів:

В номінатіві і в вокативній формі множного чісла находиме дакілько варіантів флексій при субстантывах II. деклінації, а то єднаку флексію **-ове**, главно при субстантывах із значінём родинных одношін: *нянькове, сватове, вуйкове, сынове*, єднаку флексію **-і** (-ї) при субстантывах з основов на мягкой согласный: *коні, учітелі, краї, вороблі*, а такісто єднаку флексію **-а/-а** (-я) при субстантывах середнього роду: *міста, села, колеса, слова, моря, сонця, поля*.

ґенітив:

Тіпичный яв, призначный про тзв. укаючі діалекты, зась находиме в ґенітиві множного чісла, де в порівнявані русинським діалекті ся хоснує флексія **-ув/-ув** (-юв): *сватув, братув, хлопцув, кумув, нанашкув, вороблюв*, а в русинським списовнім языку ся поужыває флексія **-ів/-ів** (-їв): *сватів, братів, хлопців, кумів, нанашків, вороблів*.

Датів:

В датіві множного чісла паралелно з флексіов **-ам/-ам** ся в русинським діалекті хоснує і флексія **-ум/-ум** (-юм): *гусярям/гусярюм, вороблям/вороблюм, столам/столум, хлопам/хлопум*, але в русинським списовнім языку ся поужывають паралелны флексії **-ам/-ам** (ям)/**-ім/-ім** (-ім): *братам/братім, хлопам/хлопім, кумам/кумім, нанашкам/нанашкім, гусярям/гусярім*. Є то знова підтверджія конштатації о ґенітиві.

Акузатів:

• 11. юна 2012 ся одбыли штатны экзамены з русиньского языка штудентів Пряшівской універзیتی. На фотці: (справа) З. Цітрякова і М. Дзубова. Фото: К. Копорова.

В акузатіві множного чісла маюць жывы субстантывы в русиньскім діалекті флексію **-ув/-ув** (-юв), а в русиньскім списовнім языку флексію **-іє/-іє** (-іє), як в ґенітиві. Нежывы субстантывы маюць флексію номінатива як в русиньскім діалекті, так в русиньскім списовнім языку.

Локал:

Про локал множного чісла є характерістична єднака паралелна флексія **-ах/-ах** (-ях)/**-ох/-ох** (-ёх): *кумах/кумох, няньках/нянькох, Юрках/Юркох, братах/братох, гусярях/гусярёх*.

Інструментал:

В інструменталі множного чісла ся в русиньскім діалекті хоснує флексія **-амі/-амі** (-ямі): *полямі, морямі, хлопцями, сватамі, кумами, нанашками*, а в русиньскім списовнім языку ся вживають флексія **-ами/-ами** (-ями): *полями, морями, хлопцями, сватами, кумами, нанашками*.

ТРЕТЯ ДЕКЛІНАЦІЯ

А) Єднотне чісло

Номінатів, акузатів і вокатів:

В номінатіві, акузатіві і в вокативній формі єднотного чісла ся вживають єднакы формы субстантывів III. деклінації з **нуловым закінчінём**: *морков, церьков, кров, суль, нуч* (але в русиньскім списовнім языку – *сіль, ніч*).

Ґенітив, датів і локал:

В ґенітиві, датіві і локалі єднотного чісла ся в данім діалекті хоснує флексія **-і**: *ночі, солі, моркві, церькві, постелі*, а в русиньскім списовнім языку флексія **-и**: *постели, кырви, моркви, церькви, але ночі*, ак в русиньскім діалекті.

Інструментал:

Інструментал єднотного чісла вживають єднаку

флексію **-ов/-ов** (-ёв): *ночов, кровлєв, путєв, солєв* (в русиньскім діалекті – *сулєв*).

Б) Множне чісло

Номінатів, акузатів і вокатів:

Субстантывы III. деклінації маюць в русиньскім діалекті в номінатіві, акузатіві і в вокативній формі множного чісла флексію **-і/-і** (-і): *ночі, моркві, церькві, постелі, болі*, а в русиньскім списовнім языку флексію **-и/-и** (-і): *постели, боли, моркви, церькви, але ночі, солі* (мінералны) як в діалекті.

Ґенітив:

В ґенітиві множного чісла ся в порівнєванім діалекті стрічає з флексіов **-и**: *боли, постели, тїни*, а в русиньскім списовнім языку з флексіов **-ей**: *костей, тїней, мышей*.

Датів:

В датіві множного чісла ся вживають єднака флексія **-ам/-ам** (-ям): *ночам, церьквам, морквам, мышам, солям, болям*.

Локал:

Єднаку форму субстантывів стрічає і в локалі множного чісла, де ся хоснує флексія **-ах/-ах** (-ях): *тїнях, морквах, церьквах, ночах, мышах*.

Інструментал:

В інструменталі множного чісла ся в русиньскім діалекті хоснує флексія **-амі/-амі** (-ямі): *тїнямі, ночамі, морквамі, церьквамі*, а в русиньскім списовнім языку ся поужывають флексія **-ами/-ами** (-ями): *тїнями, ночами, морквами, церьквами*.

ЧЕТВЕРТА ДЕКЛІНАЦІЯ

А) Єднотне чісло

Номінатів, акузатів і вокатів:

В номінатіві, акузатіві і в вокативній формі єднотного чісла ся при субстантывах IV. деклінації стрічає з єднаков флексіов **-а/-а** (-я): *ягня, гуся, теля, паця, гача, горня, куря, дївча, потя*.

Ґенітив:

В ґенітиві єднотного чісла ся хоснує тыж єднака флексія **-и**, росшырена о суфікс **-ам/-ам** (-ят) або **-т**: *ягняти, гусяти, теляти, пацяти, гачати, горняти*.

Датів і локал:

В датіві і локалі єднотного чісла ся в порівнєванім діалекті стрічає з флексіов **-і**: *ягняті, гусяті, теляті, пацяті, гачаті, горняті*, а в русиньскім списовнім языку з флексіов **-и**: *ягняти, гусяти, теляти, пацяти, гачати, горняти*.

Інструментал:

В інструменталі єднотного чісла ся в данім діалекті вживають флексія **-ом**: *ягнятом, гусятом, телятом, пацятом, гачатом, горнятом*, а в русиньскім списовнім языку флексія **-ом** (-ём): *ягнятём, гусятём, телятём, пацятём, гачатём, горнятём*.

Б) Множне чісло

Номінатів, акузатів і вокатів:

Номінатів, акузатів і вокатівна форма множного числа хоснує єднаку флексію **-а**: *ягнята, гусята, телята, пацята, гачата, горнята*.

Генітив:

В генітиві множного числа ся стрічає із стягнутов формов як в русиньскім діалекті, так в русиньскім списовнім языку: *ягнят, гусят, телят, пацят, гачат, горнят*.

Датів і локал:

Єднаку форму називників стрічає і в датіві а локалі множного числа, де в датіві ся хоснує флексія **-ам**: *ягням, гусям, телям, пацям, гачам, горням*, а в локалі флексія **-ах**: *ягнях, гусях, телях, пацях, гачах, горнях*.

Інструментал:

Інструментал множного числа має попри повній формі і стягнуту форму як в порівнєванім діалекті, так в русиньскім списовнім языку. В русиньскім діалекті маєме форми: *ягнятами/ягнятми, гусятами/гусятми*, а в русиньскім списовнім языку: *ягнятами/ягнятми, гусятами/гусятми*.

На основі аналізу менной деклінації субстантивів родного діалекту М. Мальцовской в порівнянню з русиньським списовним языком можеме сконштатовати, же є ту велика міра згоди, кідьже сниньскый або выходоземплінський діалект, граніця котрого із западоземплінським была взята за основу кодифікації русиньского списовного языка, як сьме спомянули в самотнім вступі статї, але нашли сьме і дакілько розділів, главно при вживаню флексії **-ув** намісто **-ів** (в генітиві множного числа при субстантивах I. і II. деклінації), котра є характерістична про русиньський списовный язык. Даний яв є дослідок того, же порівнєваний русиньський діалект ся односить к тзв. „укаючим“ діалектам, а русиньський списовный язык ся базує на „ікаючих“ діалектах.

Summary

Based on the analysis of nominal declination of the nouns of native dialect of Mária Mal'covská in comparison with the Rusyn literary dialect we conclude that there are many similarities, as a result of the fact that Snina or East Zemplín dialect, which boundary with West Zemplín was taken as the basis for codification, as already mentioned in the introduction. However, we found there several differences, primarily usage of the words ending in *-iv* (in the genitive of plural nouns in I. and II. declination), which is typical for the Rusyn literary dialect. This phenomenon is a consequence of the fact, that comparing Rusyn dialect belongs to the so-called ukajúci dialects, and Rusyn literary language to the so-called ikajúci dialects.

Позначкы

1 При аналізі русиньского списовного языка сьме выходили з таких жридел: ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А.: *Сучасный русиньський списовный язык*. Пряшів: Пряшівска універзіта в Пряшові - Інститут русиньского языка і културы, 2009, с. 65-76; ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А.: *Русиньський язык*

про 4. класу середніх школ із навчанєм русиньского языка. Пряшів: Русин і Народны новинкы, 2005, с. 76-78; ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А.: *Русиньський язык про 1. - 4. класу середніх школ із навчалным русиньським языком і з навчанєм русиньского языка*. Пряшів: Русин і Народны новинкы, 2007, с. 49-66; ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А.: *Русиньський язык про 2. класу середніх школ із навчанєм русиньского языка*. Пряшів: Русин і Народны новинкы, 2003, с. 11-22; ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А.: *Русиньський язык в зеркалі новых правил про основны і середні школы з навчанєм русиньского языка*. Пряшів: Русин і Народны новинкы, 2005, с. 45-53; ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А.: II. Літературный язык. Пряшівска Русь. In *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русиньський язык*. Redaktor naukowy Paul Robert Magocsi. Opole: Uniwersytet Opolski - Instytut Filologii Polskiej, 2004, с. 147-209.

2 МЕДВЕДЕВ Ф. П.: *Історична граматика української мови. Короткий нарис. Частина перша*. Харків: Видавництво Харківського ордена Червоного прапора державного університету імені О. П. Горького, 1955, с. 130.

3 ЖОВТОБРЮХ М. А., ВОЛОХ О. Т., САМІЙЛЕНКО С. П., СЛИНЬКО І. І.: *Історична граматика української мови*. Київ: Вища школа, 1980, с. 131.

ЛІТЕРАТУРА

ЖОВТОБРЮХ, М. А., ВОЛОХ, О. Т., САМІЙЛЕНКО, С. П., СЛИНЬКО, І. І.: *Історична граматика української мови*. Київ: Вища школа, 1980.

МЕДВЕДЕВ, Ф. П.: *Історична граматика української мови. Короткий нарис. Частина перша*. Харків: Видавництво Харківського ордена Червоного прапора державного університету імені О. П. Горького, 1955.

ПАНЬКЕВИЧ, І.: *Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. З приложенням 5 діялектологічних мап. Частина I. Звучня і морфологія*. Прага: Orbis, 1938.

ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А.: *Сучасный русиньський списовный язык*. Пряшів: Пряшівска універзіта в Пряшові – Інститут русиньского языка і културы, 2009.

ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А.: *Русиньський язык про 4. класу середніх школ із навчанєм русиньского языка*. Пряшів: Русин і Народны новинкы, 2005.

ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А.: *Русиньський язык про 1. – 4. класу середніх школ із навчалным русиньським языком і з навчанєм русиньского языка*. Пряшів: Русин і Народны новинкы, 2007.

ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А.: *Русиньський язык про 2. класу середніх школ із навчанєм русиньского языка*. Пряшів: Русин і Народны новинкы, 2003.

ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А.: *Русиньський язык в зеркалі новых правил про основны і середні школы з навчанєм русиньского языка*. Пряшів: Русин і Народны новинкы, 2005.

ЯБУР, В., ПЛІШКОВА, А.: II. Літературный язык. Пряшівска Русь. In *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русиньський язык*. Redaktor naukowy Paul Robert Magocsi. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 2004, с. 147 – 209.

Йозеф ПОПОВІЧ, Швейцарія

Совєтсько-українська анексія Карпато-Рутенії і єй корінных жытелїв

Наша рутенська Отчізна тісяч років была частєв Угорьского кралєвства. Єй корінны жытелї *Рутенны* і іншы корінны народы даной теріторії за тот довгий історичный час навчили ся мірно ведно жыти на середнєєвропейских просторах. Хоць єдна культура вливала на другу, каждый народ хранив потребный фундамент своєї культурной шпецифічності, потребный про далшы лінгвістичный рост. До року 1944/1945, докінця ани Османы ся не мішали до культурного жывота тутешнього насеління. По першій світовій війні, на основі міжнародных договорів, двадцять років тот новостворена теріторія (позн. ред.: *Підкарпатська Русь*) на нехосен єдноты Русинів была частєв Чехословакії, і де юре то так было аж до кінця другой світової війны, бо хоць Рутенія од року 1938 до кінця року 1944 назад ся стала частєв Мадярщини, про западны державы і СССР были платны міровы договори з часів по першій світової війні. То была велика зміна про народ уж лем зато, же почас довгих сторіч Угорьского кралєвства Рутенны были під „єдним небом“ і несправедливима міровима договорами были розділены до нововзникнутых сусідных держав, і тым розділінєм то, што ся зросло за тісяч років, было розділено на шкоду як культурного, так і економічного розвитку. Тот зміна кідь і принесла нехосен, але не катастрофічний, бо жытелї Карпато-Рутенії приспособили ся основным змінам, і нова чехословацька влада припомогла далшому культурному розвитку як Рутенів, так і містных Мадярів, Румунів і

другых етнік.

Нечекана катастрофа до Рутенії „загніздила ся“ на кінцю другой світової войны, принесли єй тоты, котры русиньску землю мали ослободити. Од новембра 1944 наша русиньска земля, і як Русины, так і ціле корінне жытельство надіяло ся на возроджіння слободы. Світова война у маю 1945 року ся закінчила про цілу нашу планету, але єй кінець приніс нашій Отчізні намісто слободы совєтсько-українську анексію і сталіньскы концентрачны таборы, терор і культурно-етнічну ліквідацію русинства. По роспадї совєтской імперії народы середньої Европы зошмарили зо себе большевіцьке ярмо, поставили ся на свої властны ноги, зачали ся учіти жыти і творити в новых условіях демокрації, єдним словом, каждый із них выбрав собі хоць і з „дітьскыма хворотами“, запрічиненыма комунізмом, свою нову демократичну путь. Про корінне жытельство Карпато-Рутенії нова слобода не пришла, бо теріторії по війні загарбаны Сталіном, котры адміністративно были під контролєв большевіцького Києва, і далє зістали під єго панством, лем уж не большевіцьким, але націоналістичным з большевіцькыма методами панованя. На кінцю октобра 1944 бої ся пересунули од Ужгорода далє на запад, а з нима і Чехословацький армандный збор. Нашы хлопці, котрых русиньскый політік і член чехословацького веджіня Др. Павел Цібере ведно з армандным генералєм Людвіком Свободом выслободили зо сибірських концентрачных та-

борів, жертвовали свої жывоты за слободу і демократичный розвой нелем своєї землі, але і цілою Чехословакії. Тоты бывшы рабы совєтських ГУЛАГ-ів были озброєны, абы в уніформах чехословацького войска боєвали і вмерали далє і за границями своєї родной землі, абы ведно зо вшыткыма антифашистами од нацизму ослободили цілу Чехословакію. Так хотіли помочи настолити слободу і демокрацію в цілій Европі. Але з кінцєм войны не пришла слобода. По великім нещастю голокавсту пришло немилосердне высеління німецького і части мадярського насеління з Чехословакії і іншых держав. З Польщі немилосердно выселили корінне жытельство Карпат – Лемків. Нашы підкарпатьскы хлопці в тяжкых боях проливали свою кров, абы выкупили про свою Отчізну достойне місце міджі демократичными народами в повойновій середній Европі. **Вмерало їх в бою много тісяч од Бузулука аж по Прагу, бо „великий вождь“ Сталін дав приказ, жебы єго бывшых рабів у чехословацькых воєньскых уніформах гнали до передніх фронтовых ліній і хосновали їх у найтяжшых ділетантно напланованых боєвых акціях.**

Сталін своїх бывшых рабів зараховав міджі свідків ГУЛАГ-ів, тым хотів досягнути, жебы ани єден свідок не зістав жывий, котрый зажив сталінське новодоберабство в сибірських ГУЛАГ-ах. Генераліссімус добрі знав, же то суть першы потенціалны свідковє, котры росшырять в Европі страшну правду о ГУЛАГ-ах. Послїдне велике стратегіч-

но нелогічне „забивання“ було на Дуклянськiм перевалі, де наших хлопців гнали в передніх лініях на добрі хранени і масковані німецькі обранні позиції, і сталінцям у воєнських уніформах на той спосіб подарило ся много русинських свідків із ГУЛАГ-ів позабивати, але, нащастя, не вшитких. І по війні свідкове проговорили. Жебы порозуміти розмір дуклянської трагедії і абы був ясний образ о тім, хто найвеце жертвовав нелем за слободу Рутенії, але цілою Чехословакії, треба лем на памятнику той трагедії прочітати вырыты мена погинувших. Абы памнятник на Дуклі не був лем німым камінєм, каждый жытель середньої Европы мав бы знати, же на памятнику міджі вытесаныма менами, русиньскы мена високо перевышукють над менами чеськыма і словацькыма. **З одступом часу нелем Русины, але вшиткы корінны жытелі нашой Отчизны мають право з чістым сумлінням конштатовати, же на наш превеликий жаль, надармо сьме вмерали за свою слободу, котру од нас узяв Сталін, і Україна нам дале натискує рабство. Бенеш, ёго влада і чеськы комуністы зрадили нелем наших хлопців у чехословацьких уніформах, але і нашу Отчизну уж тогды, кідь Бенеш у Лондоні дав заперти канцеларію Др. Павла Цібере, хоць война ся іщі не закінчила, і іщі офіційно мали ся обновити граніці з року 1938.** Нажаль, наши хлопці вмерали на фронті за якусь Чехословакію, політиці котрой зрадили наш народ два раз.

Другый раз – по роспаді советської імперії, тота зрада ся вказала такой по роспаді комунізму. По роспаді СССР, у Празі ся одбыло перше свято вітязтва над фашизмом, котре організувала, окрема даяких других організацій, і канцеларія президента уж слободной од комунізму Чехословакії. Тогдышній посткомуністичный чехословацький президент і боєвник за „селективну справедливість“ ани словом не спомянув, же Русины і вооб-

• *Зновупоставління гранічного стовпа міджі Польщов і Чехословаків по вітязтві Чехословацького армандного збору, в котрім боївало много Русинів.*

ще жытелі Підкарпатської Руси, визнаменали ся при ослободженю Чехословакії, лем „склонёвав“ боёвы заслугы Чехів і Словаків, а кібы мав хоць лем кус чести, та міг іщі найти Русинів – ветеранів войны і закликати їх на свято, бо у тых часах, 5. мая 1990, без проблемів мож было тых ветеранів-Русинів найти по цілій Чехословакії, і лем у Празі тільки, жебы з нима мож было заповнити дакілько автобусів.

У послідній фазі войны наше жытельство інтензівно задумало ся над тым, як буде вызерати повойнова середня Европа і яка буде судьба нашой підкарпатської Отчизны. Наша земля зажыла много трагедій, треба зачати голокавством, пак много наших отців і синів стали ся жертвами на фронтах, у боях за слободу. Тоту слободу од нас взяли на кінцю войны, і не маєме ю ани скоро по 70 роках од кінця другой світової войны. Тоты події почас войны травматизовали наше жытельство, і тот шок із травмы на кінцю войны зачав ся міняти на приемный сон о першій

Чехословацькій републіці, бо по війні іншакій алтернативы на консолідацію не было, і наш народ мав у памяти міровы двадцяті і тридцяті roky. **На повойнову анексію нашой землі і насилну українізацію ништо ани не думав.** Рутены і іншы народы нашой Отчизны были за обновління довойновой демократичної Чехословакії зато, же чехословацька влада в Лондоні активізувала своє діятельство на обновління передвоєнного статусу, і тот політика была одобрена як западным споевнцями, так і самым генераліссімом Сталіном. **Никому ся ани не здало, же сталінське слово є як выплюта слина, котра высьхне, а на єй місто плює ся нова страшна неправда, котру як штафету перебрала Україна і жене єй до крайности.** За часів другой світової войны не спала ани чехословацька комуністична кліка у Москві під веджінєм Клемента Готтвалда і ёго великого помічника, тогдышнього амбасадора Чехословакії у Москві Зденка Фірлінгера, котрый був соціал-де-

мократом, і в чеській соціал-демократії не був солістом у помаганю комуністам. То ся вказало в році 1948 у Празі, коли комуністи ухопили владу з помочов чеських соціал-демократів. 3. Фірлінґера комуністи з вдячностів по війні обдаровали высокыма позиціями. Нажаль, політично сліпый, або і характером слабый президент Едвард Бенеш в році 1945 3. Фірленґера послав до Москвы підписати з Молотовом анексію нашої Отчизны, котра де юре была частів Чехословачії і зробив то „о нас – без нас“, што люблять Чехы цитовати, кідь прийде на тему їх протекторату за войны. Є знаме, же Фірлінґер почас войны був чехословацькым амбасадором у Москві і цілов своєв авторітов ведно з комуністами, котры еміґровали до Москвы, хотів забранити тому, абы Русины были vyslobozhdeny з ГУЛАґ-ів і вступили до Чехословацького армандного збору. Бенеш і ёго приятелі добрі знали, же анексії добрі помогла і їх зрада а, може, распамятав ся і на свої „силны“ слова при закладаню Чехословачії. Цітат: *„На Підкарпатській Руси нам залежить, будеме ю бранити і за ціну кровли.“* Нелем же не бранив, але зрадив і тых, котры в Ужгороді і Мукачові по догоді з ёго канцеляріов в році 1945 організовали ёго навщіву на Підкарпатській Руси. Бенеш пришов лем до Кошіць і без „будьте здоровы“ вернув ся до Праги, а організаторы підкарпатської навщівы были арештованы і одправлены до ГУЛАґ-ів. Таким способом Бенеш і ёго влада толеровали незаконну анексію, наівно, а, може, і на роком думачі, же тым спасять чеськы і словацькы теріторії од комунізму. Незаконна анексія нашої землі, кідь і не была розсудком смерти над нашим народом і ёго землём, але запрічинила аґонію, котра продовжує і почас панованя українсько-націоналістичного панства. Офіціална Україна мала бы знати, же аґонія іщі не є клінічна смерть, і хто із

планым наміром запрічинює другому аґонію, а смерть не настане, то планый намір ся верне як бумеранґ на голову того, хто жычить другому смерть. **Тота траґікомедія в нашій Отчизні мусить ся цінічно святковати каждый рік уж ско 70 років, лем од паду комунізму святочны оргії поскромніли і перемінили ся на нікому непотребный цінічний машкарный бал такзваного ослободжіня „Українського Підкарпатя“.** Тото цінічне святкування неслободы выкликує такы емоції, як кібы к спутаному на руках і ногах пришли з оркестром і співали му о щастю і слободі.

Анексія продовжыла нашу біду на десяткы років, бо Сталін біду зачав, а „єдина соборна“ старостливо ей дале продовжує і зачінателя біды Сталіна не скламала, вшытко, што ся тыкать ніщіня нашого языка, культуры, наших лісів і вод робить іщі з векшов ароґаціов і ініціативов, як то по війні Сталін приказав. Лем із лісами є ту гірше, бо за 40 років советської надвлады вирубало ся без нового заліснёваня менше лісів, як за 17 років українського панства. Тоту українську „плодотворну“ роботу добрі мож відіти нелем у Карпатах, але під Карпатами на ріках. У Латоріці є така низка гладь воды, же де даколи коні плавали, кідь їх купали, та теперь, не дай Боже, кібы дакілько стад коров із Латоріці зачало нараз пити воду, та довго бы требало чекати, абы вода зась натекла, і то, лем кобы падали силны доджі дакілько днів. Вода вшытко змывать – то є советсько-українська охрана природы. По анексії цілы процесії привандровальців споза Карпат переселили ся к нам, одобрали од наших людей роботу. За українських часів нашы люде тыж мусять принижено йти за граніці робити, жебы своїм родинам забезпечили хліб. По війні ся люде вертали домів з воєнського заятя. З америцького два-три місяці по війні вызерали як кібы ся вертали з купелів. Дістали на дорогу домів конзервы, ціґаретлі і жувачкы, были добрі облечены і

мали такы елеґантны рукавіці на роботу, же пак дома їх хосновали лем в неділю до церкви і на корзо. Єден із тых, што ся вернули, стояв у довгім шорі, жебы купити хліба, а коло нёго стоячий му поставив вопрос – чом ся вернув домів із америцького воєнського заятя? „Щастливый“, бо ся вернув домів, одповів: *„Америцане нас аґитовали, абы сьме ішли до Америки, же буде повойнова конъюнктура і роботы буде доста, але знаєте, тужба за Отчизнов є благородне чувство і цінный знак людського характеру.“* Зо советського заятя вертали ся по шестех і восьмох роках по війні, вертали ся хворы люде без зубів, без потребной животной енерґії, єдным словом людскы руїны, котры уж не могли довго „кохати ся“ мізерным советськым способом жывота. Таке нелюдське одношіня, котре мали советы к німецькым войновым заятям, мали і к ушыткому, т. є. і к властным воякам, котры ся дістали до німецького заятя.

Днешня Україна Сібір не має, але порядну роботу і екзістенцію про своє насеління тыж не має, но має політичний і економічний хаос, на силну українізацію, котра буде мати такый кінець, як і насилна советізація. Таке поставління згіршує живот нелем жытелям Карпато-Рутенії, але цілій Україні. І по многих десятках років такзваной слободы на Україні не є што славити, не є што восхваляти, бо єден непорядок лем замінив другый, лем намісто червеной застави вітор трепле жовто-белавов, котру силують і нам.

Зачнеме святковати нашу рівноправность в демократичній родині народів Европы, але тото свято буде виходити з нашого сердця і души, а недалеко є тот час, кідь наше свято зачнеме од великой єдинкы, а на тых скоро 70 машкарно-траґічных років будеме споминати як на планый сон а про нашы діти і внуків то буде уж лем історія?!

(З мадярьского варіанту русиньского языка до словацького варіанту русиньского языка перетлумачів: А. З.)

Мґр. Валерій ПАДЯК, к. н., директор Видавельства В. Падяка в Ужгороді

І в найновшій книзі П. Р. Маґочія — о Русинах

Недавно вышла далша капітална робота професора Торонтьской універзیتی Павла Роберта Маґочія, а то: „Україна: Історія її земель та народів“ (Ужгород : Видавництво В. Падяка, 2012, 816 с.), в котрій суть части, де ся пише тыж о історії карпатських Русинів. Тота публікація є перекладом книги: Paul Robert Magocsi: „*A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*“, ей другого, доповненого і переробленого видання, што збачіло світло світа у видавельстві Торонтьской універзیتی в році 2010. Авторізований переклад з анґліцького языка зробили: Ернест Гийдел, Софія Грачова, Надія Кушко, Олексій Сидорчук, мапы суть ділом автора, позначкы написала і редакторков українського видання была Лариса Ільченко, научным редактором є Сергій Біленький, научнов конзултантков — Надія Кушко, а відповідним редактором Валерій Падяк. Публікація вышла вдяка фінанчній помочі Фундації родини Темертеїв (Торонто) і Алекса Ровта (Нью Йорк).

Перше (1996) і друге (2010) видання общой історії професора Маґочія обявило ся в анґліцькім языку з цілём представити шырокій громадї читателів Северной Америки богату історичну минулость України.

Сучасно тота книга є єднов із трьох монографій о історії України, якы были опублікованы на Западї (вшыткы три в Канаді) од того часу, коли Україна здобыла незалежность. Окрем Маґочія, авторами двох іншых публікацій є Орест Субтельний і Сергій Єкельчик. Наприклад, монографія О. Субтельного „Історія України“ („*Ukraine. A History*“, 1988), першыраз опублікована в українськім языку в році 1991 — в условиях, коли в Україні она не мала нияких домашніх конкурентів, обявила ся в українських інтелектуальных кругах в українськім і російськім перекладах в цілковім накладі коло єдного міліона екземплярів.

Але в якімсь аспекті якраз „Історія...“ П. Р. Маґочія є першов історіов України. О тім легко ся мож пересвідчити, кідь порівнаме ей з роботами попередників професора Маґочія — они вшыткы говорять о темі з погляду традиційной української історіографії, коли вшытка (ці скоро вшытка) увага бадателя ся фіксує на історію українського народу. Значіть, они досправды суть історіями українського

народу — цілком освідченим субектом історії, — але не історіями теріторій, якы займають сучасна держава Україна.

Монографія Маґочія спрічинила рядну революцію у розуміню того, што є історіов України — історія ей главного народу, ці сумар історії вшыткых народів, што традиційно заселяли і заселяють простори, якы заберать сучасна держава Україна?

Новаторський приступ выжадує од бадателя накреслити розвиток вшыткых народів і культур, якы коли ествовали в Україні. На розділ од

вышеспомянутых верзій історії України, у Маґочія Росіяне, Поляци, Жыди, карпатыскы Русины, кримскы Татары, Німці, Румуны, Греки попри інших, што жыють на території України, аналізують ся і розмлять ся як інтегрална часть української історії, а не просто як противници етнічных Українців у їх властнім довгім бою за народне прожытя.

Але чом такый многонародностный приступ к історичній минулости України є такый важный? То дуже прости діло, бо Україна не є унікатнов державов у тім одношію. Подобно як у векшыні европских держав, і в країні в минулости і днесь жыють народы різного етнокультурного, етнолінгвістичного походжіня і різного віросповіданя. У сучасній правній державі каждый жытель мусить чути, же він ці она має голос в обществі, же усвідомліня екзистенції особи односно з росшырїнем і екзистенціов предків той особи як ґрупи, є правом вшитых обчанів і визначає ся як неодривна часть реалности України в цілім.

Такый приступ к высвітліню історії України, коли научна дісципліна бы мала вести к одповідности за обчаньску концепцію народности, што, як знаме, є характерістичным про западну історіографію, може мати якусь вагу якраз днесь і якраз про Україну – державу ей жытелів – на пути будованя обчаньско-го общества.

Книга вышла в ужгородьскім „Видавництві Валерія Падяка“, яке од свого взнику (2000) выдало понад 250 титулів книжок. Окрем іншого, видавательство

перше в Україні зачало друковати книжки в русиньскім языку і є найвекшым в Україні і на світі видавательством книг з русиньсков тематіков.

Серія презентацій книжки „Україна: Історія її земель та народів“ автора проф. Др. Павла Роберта Маґочія ся одбыла в научных центрах України 3. – 18. мая 2012 (16 днів, 5 000 перейджених км, 11 презентацій), на котрах ся всягды ходем окраёво говорило і о карпатыскых Русинах. Была то можность представити українське выданя історії Маґочія як найшыршому кругу науковців і студентів. Путуючі з выходу на запад державы, участници презентачного турне, автор і видаватель, навщивили Харьківску народну універзіту В. Карамзіна, Полтавський педагогічний інштїтут, Запоріжську народну універзіту, Кримскотатарьску бібліотеку І. Гасприньского у Сімферополі, Чорноморьску державну універзіту П. Могилы у Миколаєві, Одеську народну універзіту, народны універзіты Києво-Могилянська академія і Острожска академія, Україньску католицьку універзіту у Львові, Чернівцьку і Ужгородьску народны універзіты. Турне было успішне нелем з боку шырокой презентації найновшой публікації П. Р. Маґочія о історії України, але і карпатыскых Русинів, о яких, окрем інших народів, ся в книзі пише.

Фоткы автора

(З українського языка до русиньского языка перетлумачів: А. З.)

• Погляд на участников презентації новой книги П. Р. Маґочія „Україна – Історія її земель та народів“ в Народній універзіті „Острожска академія“ в Острожї, Ровеньской области на Україні.

Проф. Григорій ГРАБОВИЧ, Гарвардська універсіта, Кембрідж, США

„Проблем Маґочія“: попередня деконструкція і контекстуалізація

Академічна громада, конференція, сімпозіум або округлий стіл, присвячені роботі колеги-ученого, все суть терміновані. Їх реалізація вижадує мінімально консенсус, детермінований визначенням аналізованого об'єкта, і колективне рішення пропозиції на таку аналіз. Кідь почас громади проходить презентація книжки, є то таксамо імпульс жебы проаналізувати новий вклад до конкретной науцной сферы і належно переоцінити наше розуміння ёго обсягу. Кідь предметом дискусії є веце як една робота ці проект, є то іщі ліпша можливість – а сучасно задача – увідіти шырший образ, взяти участь у переоцінці вкладу і теоретичных позицій. Через контекстуалізацію, проблематізацію і – в припадї потреби – деконструкцію критично оцінюєме наше розуміння, а таким способом наново репродукуєме предмет нашого науцного бадання і наш інтерес о нёго. Самособов, же і процес *laudatio* (хвалебных прословів) або оцініня науцной продукції за цілу кар'єру, таксамо служить тому.

Обговоріня вкладу проф. Павла Роберта Маґочія до україністичных штудій і науки в цілім є барз шпеціфічне в тім контексті. Сімпозіум, котрый ся одбыв в Інштїтутї святого Володимира в Торонтї 2. октобра 2008 під назвов *Науковець, історік і сполоченьський діятель: вклад Павла Роберта Маґочія до нашого розуміння України і централной Европы*, требало зреалізувати уж давно. Він був першов таков громадів од того часу, як перед 30 роками проф. Маґочій зачав читати лекції на Торонтській універсіті. Хоць почас тых років ёго роботи были все об'єктом шырокого інтересу і дискусій – як в Северній

Америці, так і в Европі – лем омноґо пізніше, по довго очекуваній еволуції універсіты, могли ся дістати до своїх природных умов...

Проблематізація істой дісципліны, ці принайменшім дакотрых ей частей, уж є цінностев, науцным дезідератом. Мож з істотів потвердити, же будь-яке *добре* науцна робота є ревізїоністична. Але вопрос стоїть так, як толерантно ся поставити к такому ревізїонізму науцна громада? Чім притягує позиція ревізїонізму, а чім одбивать од себе? Не єм надмірним есенціоналістом, зато можу допустити, же така толерантність або отвореність к ревізії є ключових характеристик животаспособности істой дісципліны ці науцного інштїтуту.

З позиції науцных успіхів, роботи проф. Маґочія легко перешли екзаміном часу: ніхто не спохыбнує важність ёго позиції в области україністичных штудій. Ту, очівісно, ніт ніякого проблему. Послїдне видання ёго бібліоґрафії, котра першыраз была опублікована перед десятима роками, і од того часу ся все обновлєвала, обсягує імпазантну кількість работ, докінця кідь возьме до уваґи лем чісто науцны роботи (Scardello)¹. Просто, перераховати їх і коротко ановувати забрало бы мі намного веце виділеного місця і часу. Зато ся замірям на тоты ёго роботи, котры мали найвекший вплив на моє розуміння науцной проблематіки і оцініня ёго вкладу до науки в цілім.

На перше місце я кладу ёго роботу „*Галичина: історичний і бібліоґрафічний огляд*“ (1983). Тота робота одкрыла мі – чоловікови, котрый ся, так бы повісти, визнать в темі – новы горизонты доступных здоів і указала мі, як много того іщі не знам. Ученого то все приведе на желану струну. З іншого боку, найвекший вплив на мене зробила

ёго робота „*Україна: історичний атлас*“ (1987 і 1992), але тыж своїм обсягом і впливом на компаративны бадання – „*Історичний атлас Східно-Центральной Европы*“ (1993 і 1995), котрый потім був у росшыреній верзії виданий під назвов „*Історичний атлас Центральной Европы*“ (2002). Обидві роботи мають прекрасний ілюстрацыйный матеріал про яснє і веце контекстуальне розуміння історії України і мають місце в списках рекомендованой літературы моїх многих курзів.

Іщі една грана таланту Маґочія назорно ся проявила в ёго роботі при організованю і ході конференції „*Андрей Шептицький: його життя і праця*“ в Торонтї в році 1984. Ту ся проявила ёго ініціатива і активна позиція науковця – властно, спосібность виявити важный науцный проблем, запоїти визначны світовы авторіты (о чім свідчить участь таких особ у написаню роботи о Шептицькім, як Ярослав Пелікан, Любомир Гузар, Шимон Редліх, окремі інших) і

наново визначити, што є главне. То може вызерать просто, але в реалности є то барз тяжка задача, яка залежить нелем од уровни науцных успіхів, статусу і шырькы поглядів, але тыж од діспонованя достатком енерґії і спосібности довести зачатє діло до кінця (а тоты якості здалека не все корешпондують міджі собов).

Окрем того, науцны успіхы ся оцінюють нелем подля кількості зроблєных бадань і опублікованых работ, але тыж (главно в Северній Америці) подля педагоґічної активності і выховы молодых науковців. Але і в тій сфері проф. Маґочій ся має чім похвалити, думам, же ёго колеґов з Торонтської універсіты можуть оцінити ёго успіхы ліпше, як я.

Такеже де є потім проблем? Ці радше, в чім він є? До якоїсь міры є в розуміню сферы україністичных

штудій. Ясно, же то не є компонентом академічної проєкції як такої, радше паракадамічної, або точніше політичної. Ведь презентація українськоязычного видання книги проф. Магочія „Історія України“, зреалізована в Інституті історії Академії наук України в Києві в році 2007, зазначила велику дискусію широкої громади і академіків о тій роботі і єй авторови, єго методології і приступу к аналізованій проблемі. Але яка широка і активна бы тота дискусія не была, не было з нєй чути фундаменталны розпоры, схованы за єй фасадом. То, наісто, лем єден приклад, а повніша дискусія о акцентуваню работ проф. Магочія нелем в академічных, але і в широких сполоченьских кругах, іщі все є перед нами. Але тот приклад може послужыти на то, жебы настолити проблем і поставити го до потребного контексту. Коротко повіджено, спомянутый „проблем“ може екзистувати якраз на стыку научной і ненаучной сферы, кідь під другов будеме розуміти сферу соціальной і політичної активності. Кідь возьмем до увагы факт, же феномен науковця як сполоченьского діятеля не є нияков рідкостєв – а в 19. сторочу, главно в процесі формованя народів, він був скоріше правилом як винятком – тот проблем може досправды быти омного шыршым і парадігмалнішым, як ся вказовало на першый погляд.

Конкретно „проблем Магочія“ є в екзистенції вродженого конфлікту міджі, з єдного боку, єго научнов работов у сфері україністичных штудій і работов ведучого Катедры україністичных штудій Торонтської універзіты і, з другого боку, єго участєв у русиньских (ці карпаторусиньских) ділах. О тім свідчать як єго академічны работы, главно работа „*The Encyclopedia of Rusyn History and Culture*“ (Енциклопедія історії і културы Русинів), так і работа публіцистичного, популаризаторьского, освітнього і організачного характеру в интересах карпаторусиньской громады. Екзистенція даного проблему є заложена на

фундаменталнім предположіню, подля котого тоты дві громады – Українці і Русины – стоять проти собі, а їх интересы ся взаємно негують. В незалежній Україні така парадігма была вписана до дискурзу тзв. „політичного русинства“, котре нелем значить політичний сепатарізм, але тыж предпокладать екзистенцію міджінародной антиукраїнської теорії комплоту (Donii).²

Самособов, почуток такой небезпеки є уж достаточным на то, жебы забранити гляданю незвратных фактів, котры бы подтвердили єй реальность, а зато веде к взнику параноїдного світоназору (або принайменшім помагать тому), в котрім ключову роль грають теорії комплоту. Сучасно, незвратным подтверджінєм параноїдных теорій може послужыти часто сама вонкашня реальность. Свідчінєм того суть сепаратістичны тенденції внутрі України, главно на выході і югу країны, і іщі в бівшій мірі – неперестанна широка пропададістична война проти України, яка ся веде в російських масмедіях і основов якої є тема потрібного і неминучого роспаду України. Зато не дивно, же екстремісты міджі карпатськыма Русинами будуть ся снажыти о таке „природне споїня“ з Росієв з цілєм нелем здобыти серьєзну підпору, а, може, выкликати ай обчековану патріотичну реакцію з українського боку.³

Аргументы „політичного русинства“ треба аналізувати в таких контекстах:

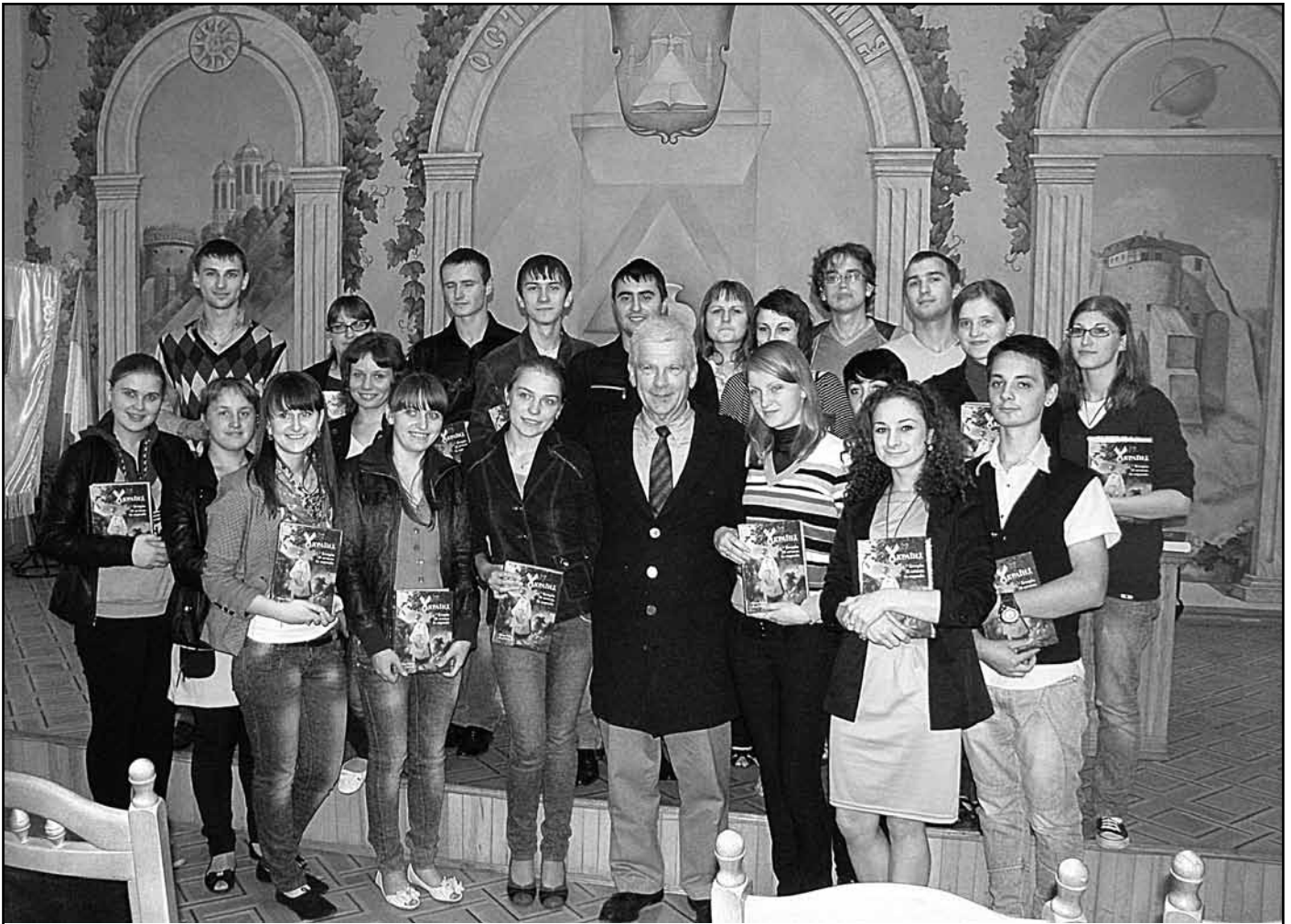
1. Право на самоідентифікацію, главно, колектівну, є іманентне і інтегралне право. Кідь люде ся považують за одлишных, они такыма суть. Кідь суть пересвідчены о тім, же мають окрему ідентичность – они досправды єй мають. Способ, котрым ся етнічна, языкова і регіонална ідентичность фіксує на політичній уровни, є регулований закондарством, причім демократичны громады мають різны традиції і механізмы на аплікацію законодарства. Повна неґація – не є выходом; принайменшім, не в новій Европі з

єй уважливим і толерантным приступом к регіональным і етнічным групам/меншынам.

2. В припаді України подобна неґація („они николи не были і не можуть быти русиньсков/карпаторусиньсков народностєв, затоже вшыткы суть Українцями“) є нелем політично некоректна, але і потенціонално небезпечна, бо якраз такый аргумент хосновала – а продовжує в тім доднесь – російська сторона односно к Українцям і їх ідентичности. Вызброєвати ся таким аргументом і, так бы повісти, переберати штафету, про Українців было бы нелем недостойне, але і політично нерозважне – главно беручі до увагы задеклароване желаня України припоїти ся к Европській унії. Треба але спомянути, же якраз оно припомогло, же ходем на уровни Закарпатської области Русины/карпатськы Русины недавно были офіціално узнаны за окрему народность.

3. У найшыршім контексті, але і у світлі зануку многих малых груп, їх языків і култур почас посліднього стороча, їх баданя і крокы наміряны на їх захованя, мають ныйвысшу гуманістичну пріорітету.⁴ Интересы проф. Магочія зосереджены якраз на такы мікронароды і културы. З оглядом на высше спомянуте, поважовати публікованя карпаторусиньских алфавітів і ґраматік за непотрібне і докінця шкодливе є просто недостойным, точніше – є проявом недостойного імперіалізму другой сорты, пожыченого од своїх російських і польських сусідів. Окрем того, такы погляды не обстоять і никого не пересвідчать, без огляду на очівісну подобность української і карпаторусиньской културы і цінность баданя обидвох.

4. Зато в нашім припаді научный аспект мать перевагу над політичным ці геополітичным. Незалежно од того, ці односины карпатськы Русинів к Українцям будуть припоминати односины Баворців і Німців, ці Тіролців і Австрійців, потреба баданя їх шпеціфічностей є неспорна. І работы проф. Магочія в обидвох сферах, главно у сфері україністичных штудій

• Фотка на памятку автора зо студентами „Острозькой академії“ по презентації найновшой книжки проф. П. Р. Маґочія.

дій, є того найкрасшым подтвердженём.

Вышеуведжены увагы дають нам новый контекст, в яким мож анализувати „проблем Маґочія“, то значить вопрос націоналізму і ёго роль в научній роботі, главно в гуманітарных науках. Они таксамо назначують, же дакотры дісціпліны або ґрупы дісціплін – фактічно, цілы области – скоро „генетічно“ створены про артікулованя народного ці націоналістичного погляду...

Ясно, же шырым проблем є, і ним ся треба займати, як дакотры научны дісціпліны суть забудованы до „націоналістичного“, то значить конштрукуючого народну ідентичность діскурзу. Але в нашім припаді то поможе зосередити увагу на характерістичный знак научных работ проф. Маґочія – якраз на тот, же в повній протилежности з выше описанов парадігмов ёго научне

діятельство черпать свою силу не з націоналістичных, але радше транснародных, компаративных і інклузивных цінностей і крітеріїв. Як часто ся підкреслєвало у звязи з ёго книгов „Історія України“, в центрі научного приступу Маґочія лежить почливість к етнічній розмаїтості і мултікультурности української історії, што нелем робить її комплекснішов і інтереснішов, але і выслободжує од пут телеології (ці то пак, примордіалізму), котра є призначна про тоту дісціпліну. Властно, ученый не створює „проблем“, але проблематізує дісціпліну, то значить, додає ей новый імпульс.

Я бы хотів указати іщі на два моменты, з котрых каждый формує вонкашній радіус „проблему Маґочія“. У тім припаді проблем не є в ученого, не в ёго работах і докінцяни не в їх перцепції, але в ёго способности выповнєвати свої функції

в рамках научной дісціпліны. Тадь в найшыршій розуміню *проблем Маґочія* нутить нас задумати ся над проблемами научной громады і перспективами україністичных штудій в цілім. З тым проблемом ся стрічають многы з нас.

На ілюстрацію того мож розанализувати ситуацію в Северній Америці. Конкретный проблем є в тім, же Катедра україністичных штудій Торонтської універзіты з матеріального боку не є забезпечена в такій мірі, яка бы ей гарантовала екзистенцію в найближшій будучности; на ей адекватне фінанцованя треба далшы силы. Тото, нажаль, є проблемом скоро вшиткых, кідь не вшиткых, катедр україністичных штудій, які были забезпечены по час послідніх 40 років, почінаючи Катедров українських штудій в Гарварді...

У світовім контексті уровень роз-

витку україністичних студій залежить од міжнародного положіння той дисципліни, в першій ряді – од її позиції в самій Україні. Нарешті, якраз в Україні суть жрідла, архіви і передовыткым людськы здрой. А днесь, як николи очівісно, же без приступу к тым жрідлам україністичны штудії на Западї, главно в Северній Америці, не будуть розвивати ся, а тым же – росцвітати. Варта ходем попозерати на то, одкы к нам приходять аспіранты і кого выбираеме на професорьскы функції в посліднім часї...

Оцінюючі успіхы нашого колеги професора Павла Роберта Магочія і його жертвовность нашій дисципліні, і мы мусиме зістати вірны своєму ділу і брати до увагы найшырший контекст.

Позначкы

1. Попередне видання, котре мало таку саму назву, але забрало період од року 1964 до року 1985, вышло під редакціов Любы Пензей звступом Богдана Будуровича. U of Toronto P, Toronto, 1985.

2. Літературы о тім є дость. В тій звязи недавно опублікований матеріал на интернеті позерай у Donii.

3. Порівняйте з тым „Відкритий лист“, підписаний Павлом Робертом Магочієм і

Штефаном Чепом, котрым ся діштанцюють од екстремістичных позицій, главно снажінь установити „російський протекторат над Закарпатськов областєв“, а тыж выголошіня проф. Магочія о тім, же такий екстремізм провокує неактивность української влады (21).

4. Літературы о вымераючих языках є много, главно на интернеті; бібліографію на тоту тему мож найти на адресі: http://www.ethnologue.com/show_subject.asp?code=LGD. Кількість вымераючих языків у різних регіонах світу вычислити тяжко – главно, з доводу многих платных критеріїв і штатистичных фактів. Але можеме спомянути слова вызначного лінгвісты Майкла Краусса з 1992 року: „Я осмілю ся предпакладати, выходячі із сучасных тенденцій, же в наступнім сторочу приблизительно 90% языків світа вымере або будуть одсуджены на помалый заник“ (цит. подля Crystal 18.) Бадання політики дискримінації українського языка в ході советського лінгвоциду позерай у Masenko.

Література

Alho, Olli. „On Nationalism in a National Science.“ *Acta Sociologica* 20.3 (1977): 293-9.

Crystal, David. *Language Death*. Cambridge, MA: Cambridge UP, 2000.

Donii, Oles. „Politychne rusynstvo nebezpechne.“ *Narodna samooborona*. 10. Oct. 2008. Web.<<http://www.nso.org.ua/ua/news/2891>>

Klochek, Hryhorii. „Problema Hryhorija Hrabovycha: moment istyny.“ *Dzerkalo tyzhnia*. 42.1-7 (2003). Web. <<http://www.dt.ua/3000/3680/43435/>>

Kraus, Michael. „The World's Languages in crisis.“ *Language* 68.1 (1992): 4-10.

Magocsi, Paul R. *Krytyka obert. Galicia: A Historical Survey and Bibliographic Guide*. Toronto: U of Toronto P, 1983.

-----, *Historical Atlas of East Central Europe*. Seattle: U of Washington P, 2002.

-----, *Історія України*. Київ: Критика, 2007. Expanded and updated version of *A History of Ukraine*. Toronto: U of Toronto P, 1996.

-----, ed. *Morality and Reality: The Life and Times of Andrei Sheptytskyi*. Edmonton: Canadian Institute for Ukrainian Studies, 1989.

-----, *Ukraine: A Historical Atlas*. Toronto: U of Toronto P, 1987 and 1992.

Magocsi, Paul Robert, and Steven Chepa. „Open Letter.“ *Krytyka*, 7-8 (2008): 129-30.

Масенко, Лариса, упоряд. *Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду і матеріали*. Київ: Просвіта, Видав. дім „КМА“, 2005.

Scardello, Gabriel, ed. *Magocsi, Paul Robert, A Bibliography, 1964–2000*. Introduction by John-Paul Himka. U of Toronto P, 2000.

(Переклад з українського до сучасного русинського списовного языка на Словакції: А. 3.)

Проф. РНДр. Йозеф ТЕРЕК, к. н., Кошіці

Липарьскы островы

Путуваня є чудесне діло, при котрім його участник не-лем познавать незнаме, але і сам себе. А то є причіна чом так часто хочу путувати, а притім тестувати не-лем своє тіло, але і душу. Послідній раз то было тестуваня на тринадцятьметровой плахтянці по **островах Середнєземного моря**. Кідь забуду на дотовчене тіло почас бурек на морю, але і непевне ходжіня по лоді, была то цалком добра плавба. Абсолвовали сьме трасу, котра в морьскых мілях пересягвала число 800, лемже переважно за помочи мотора, што є на плахтянку малый выкон. Хвіля была без вітра і наша плахтянка была найчастіше зо скрученима плахтами. З векшой кількості планованых островів найвеце ми зістали в памяті главно **Вулкано, Стромболі, Липаро, котры ся находять в области Липарьскых островів, але тыж называных Еоельске море, але і Тіргенсково**. Мено дістали по грецькім богowi Еолови. Выпинаючі ся верьхы над уровнєм моря выросли з могучіх підморьскых гор. Заселеных островів є сім, але кідь не возьмемо до увагы

їх величину, потім їх кількість ся підвишыть на пару стовок, а каждый із них мать свою характерістичну форму, але і красу.

Лежать в активнім вулканічнім пасмі міджі Етнов і Везувом. Липарьскы островы мають приємный середнєморський клімат. Їх побережя є попереыване, повне острых скал. Суть там місця, де ся мож понуряти, але мало плажів. Країну але характеризують выразны контуры окремых вулканів. Тоты прикрывають буйна середнєморська вегетація. Суть але і місця начісто голы, де на поверьху є світла пемза повна фалатків чорного обсідіану.

Бесспорно, найінтереснішим природным явом суть ту активны вулканы, главно на островах Вулкано і Стромболі. Островы суть записаны до списку Світової дідовизны УНЕСКО. Тота група островів є выняткова што до активных вулканів, котры з нєй роблять ведно з многыма інтересныма геологічныма явами вдячний ціль про туристів. Неперестанно активный вулкан Стромболі пону-

коть позорователям незабытний зажиток. **Главным островом Липарьских островів суть Липары, якого главне місто має єднаку назву.** Є ту веце історичных памяток: середньовічний замок, музеї і храмы. Тіпична обходна улічка, містны кавярні і рештаврації дотворюють атмосферу міста. Над ним тронить імпазантна Акропола з великов катедралов.

Клімат островів не є про наших людей цалком ідеалний, є ту тепло і недостаток солодкой воды, але то не шкодить богатій домашній фавні і флорі. Флору характеризують середньоморьскы сосны, дубы і ґаштаны, якы мож їсти, пестрофарєбны квіткы, крякы, овоцны стромы – барацкы, броскыні, чорніці, мандарінкы. Дуже часто ту найдеме ґрепфруйты, цїтроны, помаранчі, оливы, грозно або капарі. На пустых місцях домінують опунції і пахнячі крякы розмаріну. Вулканічна земля є барз уродна. Але треба підкреслити, же зберанєм плодів ся скоро нихто не займають. Туристичный бізнїс ся замірює на лїпше плачены роботы...

На островах є первісна фавна барз розмаїта, богата на ящуркы, дикы зайці і козы, птахы, хробакы, мякушы. На ярь і восени перелїтат над країнов много перелїтных птахів – кормораны, фламінґы (пламенякы), пеліканы, перепілкы і дикы гускы.

Окрем крас природы є ту барз інтересна історія. Першы жителї, подля археолоґічных знань, ся усїли на островах Липары і Саліна 4 000 років перед Хрістом. Доводом было велике богатство обсідіанів і чорного вулканічного скла. Чорне скло „выплював“ вулкан Пелато в северовыходній части острова Липары. Як

вулкан выгас, выросла ту гора пемзы, яка до недавной минулости давала роботу многым жытелям острова. Обход принїс острову велику просперіту і був єдным з найзаселєнішых в тім періодї.

О тісяч років пізніше, приблизно 3 000 років перед Хрістом, кідь торгованя з обсідіаном кулміновало, зачали ся залюднєвати і меншы островы липарьского архіпелаґу. В тім часї ту приходять першы люде зо Сіцілії і заселяють уродну верьховину, вґодну про польногосподарство і хов худобы. По пару сторочах сильного економічного розвою і наростаня популації заживають Липарьскы островы далшый розвиток, кідь приходять на островы жителї з Ґреції.

Коло року 900 перед нашов еров був остров зніщений і веце як на три стороча зістав пустый. В другій половинї 8. ст. перед нашов еров приходить до южной Італії, на Сіцілію і на Липары ґрецька колонізація. Далшым економічний приносом про дану ґрупу островів была доба брондзова, а то вдяка добываню камінця на острові Вулкано. Липары пізніше зробили з добываня монопол. Облюбєныма і выґлядованыма были і термалны воды на остовах Вулкано і Липары в імперіалнім Римі. В році 839 были Липары по навалї мусулманів зніщены. Жытельство было змасаковане і велика часть депортована до выгнанства. Остров зістав на дакілько сторіч скоро цалком пустый. А то аж поky Сіцілію не добили Нормани, а в році 1083 приходить на Липары абат Амрос із ґрупов бенедіктінських монахів. Околіця монастыря ся вертат до формы містьского центра. В році 1340 король Роберт І. з Неапола добивать остров

• Автор статї на горї Вулкано на острові з єднаков назвов з ґрупы Липарьских островів.

а в році 1540 корзар Аріадено Барбароса одволоче вшытко жытельство до рабства. Липары были пізніше перебудованы і заселены за помочі Карла V. — крале двох Сіцилій.

Зажитків з нашого путованя по морю і Липарських островах было много, зато опишу ходем два з них, жебы читателі ходем счаси спознали тоту часть світа.

Першым моім великым зажитком був выступ на вулкан Вулкано на острові Вулкано. Грецька назва є *Hiera Nephaisiou* (Гефайстова святыня), Римляне дали му мено подля бога Гефайста — *Vulcana*. Сама назва є в общім дость знама, і під „вулканом“ собі представиме кратер, який є досправды отвором до вулкану. Од той локаліты суть вобщім утворены назвы про вшыткы подобны вулканічны обекты. Выступ зачинать в чаровнім приставі Порто ді Леванте і на верхь Гранд Кратера, високого 391 метрів, выйдеме за пів години — швыдкым темпом. В ході мірно ступаючого пішника ся од многих туристів дізнаю, же послідня векша ерупція ту была в році 1890. Интерес о тот обект є великий. Хоць є неділя, але стовкы аж тисячі туристів різного віку стрічам на пішнику, який веде на верхь вулкану, а то ня несподівало.

Верхь кратера є скоро округлый, неєднако високий і дає можность уважніше перепозерати ёго вонкашне членіня. Зо северного боку выходить сірний газ (*fumaroloch*), котрого теплота досягає аж 500 ступнів целзія. Хмары газу ся рушають подля вітра. При послідніх 100 метрах пара із сіры не дозволять ходити навколо цілого кратера і мусив бы-м ся вернути назад тов самов путев. Зато наповнюю свій сон з дитинства і спущам ся на дно кратера, (який інспіровав дость много літературных і фільмовых сценарів зображуючих путованя до ввнутра Землі), котрый ся явить барз интересный і без зъявной небезпеки з огрожіня газом. По дні кратера не ходиме довго, наввыше 80 — 100 метрів під землев не мож ани цалком добрі дыхати. Горячий і смердячий за сіров воздух ня примушує швыдко, скоро панічно выбігнути з кратера. При навертаню з вулкану з меном Вулкан чую нелем полеготу, але і скоро блаженство. Сповнив єм собі єден з дитських снів і вступив єм до іншого світа, був єм на пути до ввнутра Землі, подобно як герої з моїх дитських книг. Мій швыдкий зоступ і выступ з кратера збачіла група туристів, котра ня оцінила аплавром. Признаю ся, же не був єм гордый на свій выкон, бо кібы ся обернув вітор, вшытко ся могло скінчіти інакше. Спокійный шатую, абы єм не нарушив днешній гармонограм, бо хоча ся попозерати на містну фавну, котра ся визначує окремым тіпом диких коз і зайців. Козы о собі дають знати такой — своїма бобками (екскрементами), але

по зайцях єм не нашов ани сліду. Під вулканом єм через телеобектів увідів дику козу, яка лежала в тіни скромной вегетації кряків.

Другым интересным, часто навщівлёваным, є остров Сромболі, котрый заберать 12,6 км². Своєю назву дістав од грецького слова „strombolus“ на основі своєї конусовой формы.

Остров мож представити як дашто выняткове вдяка регулярным ерупціям в 20 — 35-минутowych інтервалах. Про навщівників є то театр, главно вночі сходять ся на побережю великы лоді, жебы їх пасажіры обдивляли неповторне пулзованя геотермальной енергії, котра є частев Землі. Вулкан є знамый уж од старовіку, є означованый і як Маяк Середнеморя вдяка неперестанній активності (записы о ерупціях суть стары веце як 2 500 років), послідня ерупція проходить практично неперестанно од року 1934. Ерупції суть експлозивны, переважно спроваджаны вымітованєм різних вулканічных бомб і уламків на коротку дістанцію (до 150 метрів), токы лавы, кідь вообщє взникнуть, суть короткы. Вынятки творять roky 1975, 1985 — 1986 і 2002 — 2003, кідь підросла єй активність, а тым і обєм выллятой лавы. Послідній раз вулкан підвышыв свою активність 27. фебруара 2007, кідь настала ерупція лавы. Про мене як участника того яву є барз интересне быти при тім і слідовати, што ся звонка діє. Самособов, же ся пушу догоры, абы єм тот театр огня увідів на властны очі. По пару кілометрах але міню свій намір, бо мої чиньскы боканчі не вытримали. Мерзить ня то лем коротко, бо од успішнішых колегів ся дізнаю, же без супроводника не є доволене выступити над 400 метрів. В посліднім часі было пару нещастных припадів — пораніня од лавы, докінця зо смертелныма наслідками. На туристичнім пішнику позорую множество хробаків. На дорозі назад, т. є. по годині, не віджу ани єден екземпляр. По часі ся зась обявлять. В чім є причіна? Жебы ту была підвишена сейзмична активіта? Хто знать.

Сама плавба є интересна, але не аж така, жебы заспокоєвала інтересы природознателя. Море час од часу укаже свої тайны. Лодю цілы кілометры спроваджали делфіны, плаваючі перед або попри ній, выскаковали з воды, што був тыж интересный і докінця забавный театр. Омного смутніше было пронаслідованя мечника косатков. Тота „втїкала“ дость довго, помагаючи собі высокыма скоками над водов, але по дакійкох минутах і так скінчила в утробах дравця. Спестрінєм атмосфери на лоді був малый пташок, скоро як воробель, який але патрить міджі співаючі птахы. Цілы минуты зберав силы, не дбав на рух на лоді, жебы по одпочінку міг назад одлетіти на певну землю...

(Переклад зо словацького языка: А. З.) ■

• Честны гості 22. юна 2012 на Літературнім вечорі лавреатів Премії А. Духновіча за русиньску літературу: (зліва) президент Карпаторусиньского научного центра в США П. Р. Магочій, член Міського заступительства у Пряшові П. Крайняк, мол., і пріматор Пряшова П. Гадярі. Фотка: А. З.

• Член одборной пороты про уділёваня Премії А. Духновіча за русиньску літературу од Ш. Чепы з Торонта В. Купка передає сошку карпатського медвіда жені Юрка Харитуна Еві. Фотка: А. З.

Інститут русиньського языка і культури Пряшівської університету в Пряшові
СТУДИУМ САРРАТО-РУТНЕНОРУМ 2012
III. річник Міжнародной літньої школы русиньського языка і культури

ПРЯШОВ • 10. 6 – 1. 7. 2012

Professor Dr.
Paul R. MAGOSCI

doc. PhDc.
Anna PILSKOVÁ, PhD.

Mgr.
Jan KALINÁK

Associate Professor Dr.
Patricia A. KRAFCIK

Mgr.
Valerij RAĐAK, CSc.

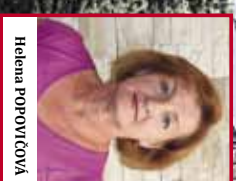
PhDc.
Kvetoslava KOPROVÁ

Anna KYRRAN

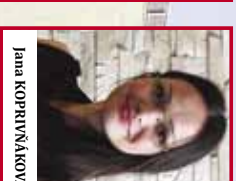
Daniel MÜLLER

Helena POPROVICOVÁ

Jan KRAJKOVIC

Jana KOPRIVÁKOVÁ

Jana STAŠKOVÁ

Marija VOJKO

Melania HUTSKOW

Michal VAŠČEK

Nadia KUCHTOVÁ

Petra MIČILOVICOVÁ

Thoni KOLTON

William BANYAS

Zdenka STRIAKOVÁ

Zuzana MOLTORISOVÁ

Monika KOPROVÁ

Lenka ŠOPRIJÁKOVÁ

• Пам'ятне табло учителів і абсолювентів 3. Міжнародной літньої школы русиньського языка і культури на Пряшівській університеті Studium Sarrato-Ruthenorum 2012.